

/ 68

चांदोबा

ऑगस्ट १९९४

लहान मुलांचे आरोग्य जतन करणारे 'घरकुल'

दांत सुलभतेने येण्यासाठी ५ व्या महिन्यापासूनच आपल्या बाळाला होमिओच्या डेन-टॉनिक गोळ्या नियमित दिल्यास, दांत विनासावास येतात, मुलाची विषडलेली तब्येत पूर्ववत होते आणि मुले हसू खेळू सांगतात. डेन-टॉनिक बरोबर पुरक असे कॅल्सियम दिल्यास मुले गुठगुटीत बनतात. डेन-टॉनिकच्या अस्सलतेची खात्री करून घ्या.

लहान मुलांना झोपेत नकळत लघवी होते. मुलांना घरात या कारणाने अपराधी बनाने वावरावे लागते. होमिओच्या एन्पिल्स गोळ्या दिल्याने वरील सर्व तक्रारीचे निवारण होऊन मुले पुन्हा आनंदी व खेळकर बनतात.

होमिओ लॅबोरेटरीज

सी-१, मोना उद्योग, अहोरी (पु), पुणे ४१
फोन ८३२ ७२९५ / ८३४ ००८१

अवि

विद्व-समाचार

दक्षिण आफ्रिका: एक नवा अध्याय

जहाजे आफ्रिकेच्या दक्षिणतम टोकानवर वसलेल्या 'केप ऑफ गुड होप' ला आपला नांगर टाकू लागली. अशा प्रकारे ते एक व्यापारी केन्द्र बनले आणि जहाजे यांबंधीच्या एक प्रमुख केंद्र झाले. बंगमर वसाहत्या मज्जात ब्रिटिशांनी इथे चांगलाच जम बसवला.

हे जे गेले लोक जमले त्यांनी हळू हळू काळ्या लोकांना रोखून पळवून लावायला सुरुवात केली. त्यांनी काही निश्चित ठिकाणी एवढेच असेही काळ्यांवर बंधन घातले. व्यापार, हॉस्पिटले व शाळांमधून त्यांचा बहिष्कार करण्यात आला. अशा रीतीने तेथील मूळ निवासिवांचे अधिकार हिसकावून घेतले गेले. अल्पसंख्यक गोण्यांनी जाति-भेदाच्या सिद्धांताचे अवतंबन केले व काळ्यांना सर्वाधिकारंपासून वंचित केले.

ता. १० मे रोजी दक्षिण-आफ्रिकेचे अध्यक्ष-पद स्वीकार करते वेळी श्री. नैल्सन मंडेला यांनी घोषणा केली- "दक्षिण आफ्रिकेचे एक स्वतंत्र गणतंत्र राज्य निश्चित वनेल असे माी शपथपूर्वक सांगतो." याच्या भावस्थ्या दिवशी नवीन घटना समितीची स्थापना करण्यात आली. अशा रीतीने श्री. मंडेला दक्षिण आफ्रिकेतील फाळ्या जातीने प्रथम अध्यक्ष बनले.

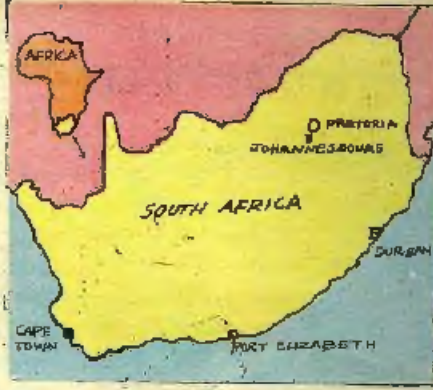
दक्षिण आफ्रिकेत मिळणारे सोने व अन्य खनिज पदार्थांच्या आकर्षणाने युरोपीय देशांनी आफ्रिकेत प्रवेश केला. प्रथम पासूनच त्यांनी स्थानिक काळ्या लोकांचे वसन सुरू केले. सन १६५२ मध्ये डच ईस्ट इंडिया कंपनीने केप टाउन मध्ये प्रवेश केला आणि हळू हळू पाय पसरायला सुरुवात केली. हिन्द महासागर, अरेबियन समुद्र व अटलांटिक महासागरातून जाणारी

मापसत्या भारतीय रहिवाशांना ही या जाति-भेदाची झळ पोचली. अनेक पुज्यराती, महाराष्ट्रीय व दक्षिण भारतीय लोक आफ्रिकेत जाऊन स्थायिक झालेले होते. श्री. मोहनदास करमचंद गांधी ब्रिस्टल वसले तरी रेल्वे-गाडीचून त्यांना उतरावे लागले, कारण ते नरळ्या जातीने होते. १८९० मध्ये पळवलेली ही पटना सर्वाना माहीत आहे. महात्मा गांधींनी या जाति-भेदाच्या सिद्धांताचा घोर विरोध केला आणि त्यांनी 'नेटाळ इंडियन काँग्रेस' ची स्थापना केली. त्यांनी आपले अहिंसात्मक आंदोलन सुरू केले.

गांधीजींनी चालविलेल्या या सत्याग्रह चळवळी पासून नैल्सन मंडेला यांनी प्रेरणा ग्रहण केली. त्यांनी पण नॅशनल काँग्रेस (ए.एन.सी.) मार्फत काळ्या

लोकांच्या बहिष्कारासाठी संघर्ष सुरू केला. सन १९४२ मध्ये सरकारने कायद्याने जाति-श्रेव रद्द केला. काळ्या लोकांनी गोण्यांना आपल्या देशातून काढून टाकण्यासाठी जोराने प्रयत्न सुरू केले. 'ए. एन्. सी.' च्या नेतृत्वाखाली ही चळवळ चालली. गोण्या सरकारने सन १९५२ मध्ये मंडेलांना एकटले व आमरण कैदेची शिक्षा दिली. तरी पण 'ए. एन्. सी.' ने यांमोहन नालून राहिले. सन १९८९ मध्ये डीक्लॅर कर देशाचे अध्यक्ष बनले. त्यांनी गंभीरपणे सर्व परिस्थितीचा विचार केला. मानवी अधिकारांच्या स्थापनेसाठी जगातील अनेक देशांनी दक्षिण आफ्रिकेवर अनेक अंघने लादली. दक्षिण आफ्रिकेत होणाऱ्या क्रिकेट सामन्यांवर अनेक देशांनी बहिष्कार टाकला. ऑलिंपिक क्रीडास्पर्धेत ही दक्षिण आफ्रिकेला भाग घेता आला नाही. शेवटी डीक्लॅर कर यांनी कायदेसौरपणे जातिश्रेव रद्द केला जाणि श्री. नेल्सन मंडेला यांना कैदेतून मुक्त केले. अन्यसंस्थ गोण्या सरकारशी बळाव्या लोकांच्या नेत्यांशी चर्चाकरायला मंडेला तयार झाले. काळ्या लोकांना ही निवडणुकीत भाग घेऊन संसदेचे सभासद होता येईल याबाबत चर्चेत विशेष जोर देण्यात आला. शेवटी आपल्या प्रयत्नात ते यशस्वी झाले. सर्वसाधारण निवडणुकीची तारीख निश्चित झाली. निवडणुका च्यामाने व्हावी, प्रत्येकाला स्वच्छापूर्वक मत देता यावे-अशी पक्की व्यवस्था करण्यात आली. निवडणुकीवर दखरेख करण्यासाठी जगातील अनेक देशांनी आपले प्रतिनिधी दक्षिण आफ्रिकेत पाठवले. स्वातंत्र्यपूर्वक निवडणुकीचे काम संपन्न झाले.

आफ्रिकन नेशनल काँग्रेसला ६२ टक्के मते मिळाली. अद्यमशाची निवड करण्याचा अधिकार काँग्रेसला

मिळाला. नेता नेल्सन मंडेला यांची अध्यक्ष म्हणून एकमताने निवड झाली. मंडेला यांनी आपल्या दस्तानेल एक नेता व भूतपूर्व अध्यक्ष डीक्लॅर कर यांना तपास्यक्ष बनविले. त्यांच्या मंत्री-मंडळात ३९ सभासद आहेत. त्यांमध्ये चार जण भारतीय सुद्धा आहेत. एक भारतीय महिला संसदेची अध्यक्ष म्हणून निवडली गेली ही विशेष गोष्ट आहे.

आपल्या प्रारंभिक भाषणात नेल्सन मंडेला म्हणाले- "आपल्याला कसले ही भय नाही. मानवता चिरस्थायी न्हावी, तिचा विकास न्हावा यासाठी मी प्रयत्न करीत राहीन. मला अशा दक्षिण आफ्रिकेचे स्वप्न साकार करायचेय जिथे काळे व गोरू गुण्या-गोविंदाने एकत्र वाढतील आणि गौरवपूर्वक जीवन जगातील."

महात्मा गांधींपासून प्रेरणा घेतलेला हा जगातील सुप्रसिद्ध आमरण राजनैतिक कैदी आपल्या सिद्धान्तांवर सुट्टा राहिल व आपले वाच्य प्रत्यक्षात बाणिल असा आम्हाला संपूर्ण विश्वास याततो.

खरा मित्र

सीताकर व्याज - बट्ट्याचा घंदा करीत असे. कर्ज मिळविण्यासाठी त्याच्याकडे जे लोक येत, त्यासर्वांशी तो प्रेमाने बोलत. त्याच्या तोंडून कधी कटु शब्द बाहेर पडत नसे. त्यामुळे आवश्यकतेनुसार कर्ज-मागणीसाठी लोक त्याच्याकडे येत. वसुलीच्या वेळी ही तो कुणाचे मन दुखवीत नसे.

कर्ज घेण्यासाठी त्याच्याकडे पुष्कळ लोक येत. पण या सर्वांना कर्ज देण्यासाठी पुरेल एवढी संपत्ति त्याच्याकडे नव्हती. कर्जासाठी येणाऱ्यांची संख्या दिवसेंदिवस वाढतच चालली. कर्जदारांची नावे व त्यांना दिलेल्या रकमांची नोंद करणे व तसेच वसुलीचा हिशेब ठेवणे यासाठी सीताकरने पदरी चार कारकून बाळगले होते.

सीताकरकडे पाहून अनेकांना वाटेकी आपण ही असा सावकारीचा घंदा करावा. अशा

लोकात एक चंद्रपाल होता. तशी त्याला पैशांची फार हाव नव्हती, पण जवळच्या शिल्लक पैशांतून काही कमाई करायची असे त्याला वाटे.

चंद्रपालने बूप विचार केला. त्याला एक सुरेख युक्तिबुचनी. सीताकर शेकडा पंधरा रुपये व्याज घेई. चंद्रपालने विचार केला की आपण साडे सात रुपयेच व्याज घेऊ. व्याजाचे पैसे वाचविण्यासाठी लोक त्याच्याकडे येतील.

चंद्रपालने आपला विचार आपल्या बापकोला सांगितला. ती नवऱ्याहून अधिक हुशार होती. तिने थोडा विचार केला अन् नवऱ्याला सल्ला दिला- "फार धाई करू नका. आपण जर कर्ज देत गेलो, तर बापत्याजवळ असलेले पैसे लवकरच संपुष्टात येतील, आपण पहाता पहाता गरीब होऊन जाऊ. सीताकर अधिक व्याज घेतो, म्हणून वसुलीच्या वेळी त्याला अडचणी येतात, आपण कमी व्याज घेतले

अनुराधा गोवंकर

तर वसुली करताना आपल्याला अधिकच त्रास होईल. शिवाय सीताकरला दुःख होईल ते वेगळेच. तो आपला नातेवाईक आहे हे ही विसरून चालणार नाही. मला वाटते तुम्ही सीताकरकडे जाऊन त्यालाच सल्ला विचारावा.

चंद्रपालला आपल्या बायकोचे म्हणणे पटले. तो लगेच सीताकरकडे गेला आणि त्याला आपला विचार सांगितला. सर्व काही ऐकून सीताकर म्हणाला - "बरं झालं, तू माझ्याकडे आलास. व्याज-बटुया धंदा प्रत्येकाला जमेल असे नाही. हा धंदा तलवारीच्या धारेवर चालण्यासारखा आहे. या धंद्यातील सुख-दुःखे मला चांगली समजतात. म्हणून आपला हा व्यवसाय वाढवण्याचा माझा विचार आहे.

त्यासाठी मला मिळतील तेवढे पैसे कमीच आहेत. तू आपले पैसे जर मला दिलेस तर मी तुला दहा टक्के व्याज देईन. तुझे पैसे मी इतरांना देईन आणि फायदा मिळवीन, पण माझी एक अट आहे. तुमला जी रक्कम, देशील ती निदान पाच वर्षे परत मागायची नाही."

चंद्रपालला सीताकरचा सल्ला योग्यच वाटला. काहीही न करता आपल्या रकमेवर व्याज मिळाले, तर आणखी काय पाहिजे आपल्याला? आपण तर साडे सात रुपये व्याजावर संतुष्ट होतो, पण सीताकर दहा टक्के व्याज द्यायला तयार आहे. बाकी सगळं ठीक असलं, तरी पाच वर्षांची मुदत मात्र त्याला खटकली. इतक्या दीर्घ मुदतीसाठी पैसे कसे द्यावे? मगच आपल्याला गरज पडली तर कुणाकडे मागायला जायचं?

चंद्रपालने सीताकरपुढे आपली शंका मांडली. त्याचे शंका-समाधान करीत सीताकर म्हणाला - "जर तशीच गरज पडली तर मी तुला कर्ज देईन. तुझी जेवढी रक्कम माझ्याकडे असेल तिच्या तीन-चतुर्थांश रक्कम मी तुला देईन. तुझे पैसे माझ्याकडे आहेत म्हणून मी तुझ्याकडून साडे बारा टक्केच व्याज घेईन. त्यातील दहा टक्के व्याज तुला मिळणारच आहे. म्हणजे केवळ अडीच टक्क्याने तुला कर्ज मिळेल, जर तू लवकर कर्ज परत केलंस तर तुझं कमी नुकसान होईल."

सीताकरच्या या बोलण्याने चंद्रपाल जरा

चकरावलाच. काही उत्तर न देताच तिष्ठून निघाला आणि आपल्या बायकोला सर्व बोलणं ऐकवले.

आनंदाने ती म्हणाली - "हा प्रस्ताव तर चांगलाच आहे. दर वर्षी आपल्याला शेतीचे उत्पन्न मिळतेच. त्यातून आपण आपला प्रापंचिक खर्च करीत राहतो. व्याजाच्या आशेने आपण थोडे पैसे वाचवायचा प्रयत्न करू. स्वतःला व्याज द्यावं लागतं म्हणजे आपण जरा विचार करू. फार जरूर वाटली तरच कर्ज घेऊ. अशा रीतीने पैसे शिल्लक राहिले व अनावश्यक खर्च केला नाही तर लवकरच आपली संपत्ति दुप्पट-तिप्पट होईल."

जास्त काही विचार न करता चंद्रपालने सीताकरला काही रक्कम दिली.

चंद्रपालच्या अवलंबी वीरभद्र रहात असे. लहान असल्यापासून ते दोघे एकमेकांचे मित्र होते. दोघांची आर्थिक स्थिती सारखीच होती. वीरभद्र अधिक खर्चिक होता. जेवढे पैसे मिळत ते त्याला पुरेसे होत नसत. म्हणून तो कधी कधी चंद्रपालकडून काही रक्कम उसनवार घेई व हाती पैसे आले की परत ही करी. आता चंद्रपालने व्याज व्यायला सुखात केली, तेव्हा वीरभद्रला पैसे मिळेल असे झाले.

चंद्रपालने वीरभद्रला उपदेश केला - "अनावश्यक खर्च करूनकोस, पैसे थोडे शिल्लक ठेवीत बस. जे व्यक्तीचे पैसे राहतील ते सीताकरला व्याजाने देत जा, तू सुखी होशील."

वीरभद्रला हा सल्ला आवडला नाही. त्याने याबद्दल आपल्या बायकोशी बोलणं केलं, तेव्हा ती म्हणाली - "आपापला दृष्टिकोण आहे. कोणी पैसे शिल्लक ठेवतो, कोणी पैसा खर्च करून सुख मिळवतो. आपण सुख मिळवण्याचा प्रयत्न करीत आहोत."

यानंतर काही दिवसांनी वीरभद्रच्या शेतात भिर्चीचे पीक चांगले झाले. ते विकून त्याला चार हजार रुपये मिळाले. घर-खर्चासाठी एक हजार रुपये ठेवून बाकीच्या व्याजावळतीन हजार रुपये शिल्लक राहिले. या पैशांतून एक हियांचा हार बनविण्याची वीरभद्रच्या बायकोची इच्छा होती. ती सोनाराकडे गेली. सोनाराने सांगितले हियांचा हार बनवण्यासाठी पाच हजार रुपये

दुःखावेगाने ती एकाद्या वेळी मरून ही जाईल. माझ्या चुकीमुळे ती मेली तर दोष कोणाचा? थोड्याशा पैशांसाठी असला दुष्टपणा का करू?"

चंद्रपालने आपला विचार सांगितला-
"बरं, मग बसं करूया. नारळ विकून मला जो फापदा मिळाला, ती रक्कम मी सीताकरला देतो. तुला जे पैसे पाहिजेत, ती रक्कम मी त्याच्याकडून कर्जाऊ घेतो. इतरांकडून तों पंधरा टक्के व्याज घेत असला, तरी ज्यांचे पैसे त्याच्याकडे आहेत त्यांच्याकडून तो साडे बारा टक्केच व्याज घेतो. म्हणजे आधीच टक्के व्याजात वचत होईल. आपल्या बायकोची इच्छा पूर्ण करणे तुझ्या दृष्टीने फार महत्त्वाचे असेल, तर मी तुला एक उपाय सांगितला. यावर तुसी मर्जी."

वीरभद्र लचिके स्वभावाचा माणूस होता हे तर खरेच. आवश्यक किंवा अनावश्यक खर्चासाठी लोकांकडून तो पैसे घेत असे. पण कधी त्याने कुणाचे पैसे बुडविले नाहीत. त्याला वाटलं चंद्रपाल मैत्रीस्वातः आपल्यासाठी कर्जाची व्यवस्था करीत आहे. त्याने मुकाट्याने चंद्रपालचा प्रस्ताव मान्य केला.

चंद्रपाल स्वतः सीताकरकडे गेला. त्याला आपली रक्कम ठेव म्हणून दिली आणि कर्जाभू काढलेली रक्कम वीरभद्रला आणून दिली. सर्व काही जाणून वीरभद्रच्या बायकोला फार वाईट वाटलं. ती म्हणाली- "सला वाटलं, आपला मित्र भला माणूस आहे! पण पैशांची फार हाव

सुटलेली दिसतेच. मित्र-घरं विसरलेला विसतोय!"

काही असो, वीरभद्रने आपल्या बायको-साठी हिऱ्यांचा हार बनवून आणला. कर्जाऊ आणलेल्या पैशांचं व्याज घ्यायचं आहे, म्हणून नवरा-बायकोंनी लूप काटकसर करून पैशांनी जुळवाजुळव केली.

एके दिवशी दोन हजार एकशे रुपये घेऊन वीरभद्र चंद्रपालच्या घरी पोचला. चंद्रपालने पैसे मोजले आणि शंभर रुपये परत देत म्हणाला- "मी तर तुला दोन हजार रुपयेच दिले होते. मग हे ज्यादा शंभर रुपये कशासाठी?"

"ते पाच महिन्यांचं व्याज आहे." वीरभद्र म्हणाला.

दुःखी अंतःकरणाने चंद्रपाल म्हणाला- "शी-शी.... काय बोलतो आहेस? मी आपल्या मित्राकडून व्याज घेईन असं कसं वाटलं बरं तुला? आपण दोघे तंगोटीयार आहोत. माझ्याबद्दल असा गैरसमज कसा करून घेतलास?"

वीरभद्र म्हणाला- "आता तुला निबार नसला असेल! तू सला पैसे दिलेस तेव्हा काय म्हणाला होतास? तू म्हणाला होतास की मी आपली रक्कम सीताकरला देतो, आणि त्याच्याकडून कर्ज घेऊन येतो." वीरभद्रच्या बोलण्यात कर्तव्यपणा ओसंडत होता.

"तू पण काय मूर्ख आहेस रे! ते सगळं मी आपल्या हिशोबाबाबत म्हणालो होतो. सीताकरला पैसे देऊन फावदा माझाच होणार होता. त्याच्याकडून घेतलेल्या पैशांचं व्याज मीच देणार. किती व्याज घ्यावं लागेल ते ही मी तुला सांगितलं होतं. पैशाची कशी किंमत आहे हे तुला समजावं एवढाच माझा उद्देश होता."

आता वीरभद्रच्या लक्षात आलं की चंद्रपाल त्याचा झरा मित्र आहे आणि पैशांची किंमत ही त्याला समजली. त्याने चंद्रपालची क्षमा मागितली.

यानंतर कोण जाणे वीरभद्रने खर्च कमी करण्याचा प्रयत्न केला की नाही, पण कुणाला पैसे माग मागितले नाहीत.

पुरस्कार दिला वृद्धाला! का?

बि. कोनेरचे जमीनदार भूपतिराय खांदी आपल्या जन्म-दिवशी एका साहित्य-मोहीचे वायोजन केले. परमशिवार जो लागोपाठ शंभर कविता ऐकवील, त्याला 'सरस्वती-पुत्र' ही पदवी व हजार अक्षर्या दिल्या जातील अशी त्यांनी घोषणा केली.

या स्पर्धेत रजनीचन्द्र नावाचा एक पंचवीस वर्षांचा तरुण व नारायण शर्मा नावाचे एक ऐशी वर्षांचे वृद्ध समान प्रतिभाशाली सिद्ध झाले. असा महाराज कोणला विजयी ठरवणार याबाबत सभेतील सर्वांना उत्सुकता लागून राहिली.

जमीनदाराने विचारली नारायण शर्मा! विजेता ठरविले. त्यांना पदवी देण्यात आली आणि करोड एक हजार अक्षर्या वण!

समारंभ संपल्यावर विवाधाने जमीनदाराला विचारले - "महाराज, आपण नारायण शर्मांना विजेता ठरवत त्यांच्याकडे काही खास कारण?" जमीनदाराने लगेच उत्तर दिले - "होय तर! दिवाणजी, रजनीचन्द्र तरुण आहे. या वर्षी नाही तर पुढील वर्षी तो स्पर्धेत पुन्हा भाग घेईल आणि पदवी व पुरस्कार मिळवू शकेल, बिचारा नारायण शर्मा म्हणजे पिकले पान! केवळ चालून पडेल सांगत येत नाही. आम्ही नारायण शर्मांचा सत्कार नाही केला, तर त्यांचा सत्कार करण्याचे सद्भाव मिळवेल. अशा भाव्यापासून कराचित् आम्ही वंचित राहिलो असतो!

-आर्. पतांगि

कीर्तिसिंह-२

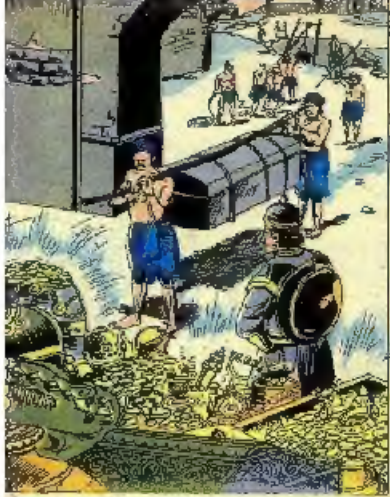
(कोसल राजा सुषेणचा जन्मतो हा परमपवित्र आहे. जयसेनची कन्या कीर्तिसिंहा हिच्या शक्ति सामर्थ्याची फौला भवपेक्षासाठी राजा तिचा, अखली परतप्रदेशात निवासस्थान पूर्ण करून राज्याकडे परत येणारा आपला पुत्र कीर्तिसिंह याचा वादित्व जडवून व, अन्य प्रदेशात नेऊन, तेथे कैद करून देवायचा सांगतो. कीर्तिसिंहा आपली उगारी बसण्याचे सूचित करते. जयसेनला मान प्रणय या बटोविल्ले घेई वाटते, पण नंतर तो स्वतःला सावरतो. राजाच्या अटीतला शूद्रार्थकन्यापासून पूर्वजांची पूर्वेपीठिका ती कीर्तिसिंहा समजाऊन सांगतो. पूर्वज जयसेन याचे तेव्हाचाराचा विचित्रदर्मा घाला सद्वर्तु शक्तीची शारतेजा एक राजावर वर्ण्य केला. मत्तर शिकारीसकती तेव्हाच विचित्रदर्माक जमिनीबाली दडलेली वेगो शक्तीची एक मूर्ती सापडली. त्या बालातीत धातू व आगमनेल्यांक सद्वा वेपदासाठी तो राजधानीत पोचला.)

राजधानीत पोचल्या बरोबर राजा विचित्रदर्मा जयसेनला घेतला. त्याने सांगितलेली सर्व हकिमत ऐकून जयसेनला खूप आनन्द झाला, अन् त्याबरोबरच दुःखही वाटले.

दोघांच्यात सुदीर्घ चर्चा झाली, विचाराने आपापसात खूप आवाजप्रवान झाले अन् शेवटी जयसेन व अन्य लोकांनी निर्णय घेतला की शक्तिदेवीची ही मूर्ती राजधानीत न आणता,

ती तापठल्या ठिकाणीच एक मन्दिर बांधून त्यात तिची प्रतिष्ठापना करावी. शास्त्रज्ञांनी असेही सांगितले की, ही मूर्ती मिळाल्यामुळे जो लाभ होणार आहे, तो वर्तमान राजा विचित्रदर्माचाला न होता, पुढल्या एकाद्या पिढीत त्याच्या नारसावर बेबीची कृपा होऊन त्याला लाभ होईल. हा वारस देवीच्या कृपेने राज्याच्या मर्यादा वाढवेल अन् संपूर्ण दक्षिणापथाचा सम्राट

बांदेवा

बनेल, त्याची कीर्ती दिगंत पसरल आणि त्याच्या शासनकाळातच देवीला एक सुप्रसिद्ध नाव मिळून तिची दररोज पूजाअर्चा केली जाईल. इतकेच नव्हे, तर ही देवी महिमाययी मानली जाऊन तिचे बुत्सब खूप मोठ्या प्रमाणावर साजरे केले जातील.

हे सर्व ऐकल्यावर, आपल्याला त्या रात्री आनन्द व दुःख दोन्ही एकाच वेळी का वाटले हे राजा विचित्रवर्माच्या लक्षात आले. आता त्याने आपले दुःख विसरायचे ठरवले, काळजी सोडून दिली आणि आपल्याच एका वंशजाला चांगली प्रतिष्ठा प्राप्त होणार याबद्दल त्याला हर्ष वाटू लागला. त्याने जंगलातच एक मंदिर बांधवून त्यात मूर्तीची प्रतिष्ठापना केली. राजाने हे मंदिर

बांधण्यासाठी अपरंपार संपत्ति खर्च केली. परन्तु तेथे जाऊन रोज मूर्तीची पूजा करणारा कोणी नसल्याने, काही काळाने लोक ते मंदिर व मूर्ती यांच्याबद्दल सर्व विसरून गेले.

राजा विचित्रवर्माने विचार केला की, ही सारी वैवसीलाच आहे, अन् मनातल्या मनात देवी शक्तीला प्रणाम करत तो गप्प राहिला.

अशीच काही वर्षे निघून गेली. हाराच्या मदतीने विचित्रवर्माने शुभम प्रकारे राजशकट हाकले अन् कीर्ती संपादन केली. आपल्या राज्यात एक दोन ठिकाणी जमीन खणली अन् त्यातून मिळालेल्या घनाचा प्रवेला अपयुक्त कामांसाठी वापर केला. यामुळे सर्व प्रजाजनांचे सुख दिगुणित झाले व त्याची ख्याती वाढली. हाराच्या महिम्नाची माहिती त्याने सुप्तच राजली होती; परन्तु हळू-हळू ती प्रकट होत गेली. लोक म्हणू लागले की, राजा विचित्रवर्मा तर श्रुतम मानव आहेतच, परन्तु त्यांच्या मोठेपणाचे मूळ कारण तो हारच होय. आणि हाराच्या महिम्नाच्या प्रसाराबरोबरच त्रासही सुरू झाला.

आतापर्यंत दक्षिणापथात कोसल राज्यच सर्वात बलशाली व शस्यश्यामल होते. कोसल-नंतर कांभोज वनग या राज्यांचा क्रमांक होता. हे दोन्ही देश कोसलच्या पूर्वेला असून त्यांच्या सीमा कोसल राज्याशी या शक्ति देवीच्या मंदिराजवळच भिडत होत्या.

बक्रादित्य कांभोजचा राजा होता. तसा तो

एक चांगला राजाच होता, परन्तु काहीसा असमर्थ होता. त्याच्या शासनकाळात जनतेला बरेच कष्ट सहन करावे लागले. तेथील दुःखी वृजा कोसल राज्य अन् तेथील सुव्यवस्थित राज्यकारभाराबद्दल आपसात चर्चा करी, तेथील सुखमय जीवनाशी तुलना करी. शेवटी आपल्या कष्टांना कंटाळून काही प्रजाजन कोसलमधे जाऊ लागले. ब्याळू विचित्रवर्माने त्या सर्वांना आश्रय दिला व त्यांच्यासाठी सर्व सोयी उपलब्ध करून देऊन त्यांच्या पोषणाची जबाबदारीही स्वीकारली. त्यांना कसलीही कमतरता पडू दिली नाही.

अशा परिस्थितीतच विचित्रवर्मा व बक्रादित्यही वृद्ध होत गेले. विचित्रवर्माचा ज्येष्ठ पुत्र जयवर्मा कोसल सिंहासनाधिष्ठित झाला. इकडे बक्रादित्याच्या मुलालाही सिंहासन प्राप्त झाल्या होत्या; परन्तु तोही आपल्या पित्याप्रमाणेच असमर्थ होता. ही वास्तविकता लक्षात घेऊन त्याचा दुसरा पुत्र वरुणदत्त याने आपला भागू व पिता या दोघांना ही कैदेत टाकून सिंहासन हस्तगत केले. त्या दोघांच्या असमर्थतेला कंटाळलेल्या अधिकाऱ्यांनी व प्रजेनेही वरुणदत्तला आपला पाठिंबा दिला.

पण पिता असमर्थ असला, तर पुत्र वरुणदत्त अगदी महामूर्ख होता. कोसल राज्याच्या बुभ्रतीबद्दलचे प्रजेचे ओलणे त्याला सहन होईना, आपल्या राज्याच्या लागरिकाने

कोसलमधे जाऊन आश्रय घेणे त्याला आवडेना. वरुणदत्तचा मनाने घेतले की, कोसल राज्याच्या अश्रुत स्थितीचे कारण केवळ जयसेनने राबाला दिलेला तो अपूर्व हारच होय. म्हणून त्याने कोणत्याही सुप्याने तो हार हस्तगत करायचे पक्के ठरवले. हार प्राप्त करून आपलेही राज्य कोसल प्रभाणेच संपन्न; सुधी व शस्यश्यामल बनवायचा त्याचा विचार होता. हार मिळवायची त्याने ताबडतोब एक योजना आखली. त्या योजनेचे कारण बनला कोसलचा सांप्रत राजा बुद्ध जयवर्माच. सरे म्हणजे त्याच्या जागणुकीनेच वरुणदत्तला तो हार प्राप्त करून घ्यायला मदत केली.

जयवर्मा हा तसा चांगला माणूस होता, समर्थ

पार पाडली.

यातन्तर कनकलतेने आपल्या हावभावांनी, नाटकीपणाने व चातुर्याने राजा जयवर्माला आपला अगदी दास बनवून टाकला. तिच्यावर मोहित झालेल्या राजाने मस्तीत बोलत आपल्या गळ्यातला हार काढून तिच्या गळ्यात घातला. कामगिरी पार पाडून कनकलता त्याच रात्री कोसल राज्यातून नाहीशी झाली.

आपली चूक लक्षात आल्याबरोबर जयवर्मा घबरेलून घाबतच पित्यासमोर हजर झाला!

त्यावेळी विचित्रवर्मा जयसेन बरोबर बुद्धिबळे खेळण्यात मग्न झालेला होता. पित्याशिवाय केवळ जयसेनच तिथे असल्यामुळे जयवर्माने आपण केलेल्या चुकीबद्दल विचित्र-

वर्माला सांगितले. तो हार परत मिळवण्यासाठी भुपाय सुचवण्याची त्याने दोवांनाही विनंती केली.

त्याचे सर्व बोलणे ऐकून घेतल्यावर खोल निश्वास टाकत विचित्रवर्मा पुत्राला म्हणाला, "आपल्या घराण्यातल्या व्यक्तीला सोडून हार अन्य कोणत्या हाती पडला तर त्याचा प्रभाव नष्ट होतो! तेव्हा आता हाराबद्दल सर्व काही विसरून जाणेच श्रेयस्कर!"

हे ऐकून जयवर्माबरोबरच जयसेनही पार आश्चर्यचकित झाला. पित्याच्या बोलण्यामुळे जयवर्माला जरा बरे वाटले, परंतु हार गेल्याच्या दुःखामुळे तो काही बोलू लागला.

पण आपल्या मुलाला मध्येच बडवत विचित्रवर्मा म्हणाला, "रसिकवृत्तीच्या राजाने आपल्या कलाप्रियतेने कलाकारांना संतुष्ट करावेच, परंतु त्यांच्यामागे वेडे होणे हे मात्र बरोबर नाही. त्याने तर प्रजेच्या सुखदुःखांवेडे आपले लक्ष केन्द्रित करायला हवे. कमलपत्रा-वरील पाण्याच्या धेंडाप्रमाणे जो अलिप्त राहून कलासुख भुपमोगू शकेल, तोच अतृप्त राजा म्हणवला जाईल."

जयवर्मा काहीसा लज्जित होऊन दुःखी मनाने तेथून निवून गेला. तो गेल्यावर जयसेनकडे पहात विचित्रवर्मा म्हणाला, "मी खोट का बोललो, असं वाटत असेल ना तुला? पण जयसेन, एक गोष्ट सांग मला. जयवर्मा कडून तो हार काढून घेण्याची गडबड का केली आपण?

त्याच्या गळ्यातच तो असला, तर त्यालाही नर्तकीचं नाटक करवून चुकलं असतं. ती त्याला फसवून शकली नसती, अन् तिला हार घेऊन जाणं शक्यही झालं नसतं. हे रहस्य तर कांभीर राजालाही माहीत आहे. तरीही तो पळवायचं कारस्थान त्यानं रचलं. आपण बैठीच तो जयवर्माच्या गळ्यातून काढून घेतला. असं का केलं आपण? आपली बलहीन मनोवृत्ती अन् शुल्मत्त व्यवहार यामुळेच वरुणवत्त दुर्बल आहे. वरुणवत्तपणात मग्न असणाऱ्या माणसाची परमेश्वरवत् बौद्धिक शक्ती त्याला यश देऊ शकत नाही. अतीव्र पीडा शक्ती मानवाच्या सहज मानसिक शक्तींना जास्त तीक्ष्ण बनवतात. पण माणसं आपल्या दुर्बलतेमुळे त्यांचा उपयोग करू शकत नाहील. वरुणवत्त मूर्ख असला, तरी त्याच्या हे लक्षात आलेलं आहे; म्हणूनच त्यानं कनकलतेद्वारा जयवर्माला अपंग बनवायचा प्रयत्न केला अन् हार मिळवायचा प्रयत्न केला. बरोबर आहे ना मांसं म्हणणं?"

आपले डोके नुसतेच हालवून जयसेन गप्प राहिला. विचित्रवर्मा हसत म्हणाला, "जयवर्मावर माझ्यापेक्षा तुझंच अधिक प्रेम आहे, हे ठायूक आहे मला. जयसेन, तुला वाटत असेल, की एकदा पक्का खाद्येला, अपमानित जयवर्मा पुढे सावधपणे वागेल, अन् मग त्याला हार परत देता येईल, पण अशा बाबतीत अभिमानापेक्षा जबाबदारीला अन् विश्वासापेक्षा अविश्वासालाच जास्त प्राधान्य द्यायला

हवं. दुर्बल जयवर्मात या घटनेनं परिवर्तन घडेल ही आणि नाहीही घडणार. वरुणवत्तला जर कळलं, की स्वतःला मिळालेला हार नकली असून, खरा हार आपल्याकडेच आहे; तर तो कोणत्याही प्रकारचं अचोरी काम करायला मागेपुढे पहाणार नाही. या सगळ्याचा विचार करूनच मी खोट बोललोय. आता जयवर्मा अन् वरुणवत्तही अशाच भ्रमात रहातील की हाराची शक्तीच नाहीशी झालेली आहे. आता राहिली हाराची पुढची गोष्ट. मी आता त्यासाठी एक पक्का निर्णय घेतलाय. काहीही असो, माझ्या वंशात पुढे एका महोन्नत अशा व्यक्तीचा जन्म होणार आहे, हे निश्चित आहे. तू जो हार मला बक्षिस दिनास तो, अन् त्याद्वारे मला जी अपार

संपत्ती मिळाली ती-असे सर्व त्या माझ्या महोन्नत वंशजांलाच मिळो.”

महाराज विचित्रवर्माच्या राजनीती व न्यायीपणाची मनातल्या मनात प्रशंसा करत जयसेनने मान तुकवून मूकपणेच संपत्ती दिली.

विचित्रवर्माच्या कल्पनेप्रमाणेच, त्याने जयवर्माला हाराजहल सांगितलेले सारे काही करणदस्त पर्यंत पोचले. हाराची शास्त्री खरोखरच नाहीशी झालीय अशी त्याचीही खात्री पटली. यामुळे त्याला दुःखही वाटले.

जे काही घडले, त्यामुळे जयवर्मा फार चिंतित झाला अन् त्याच्यात आयुलाभ परिवर्तन घडून आले. त्याने आपले विलासी जीवन सोडून दिले अन् तो एका जबाबदार राजाप्रमाणे शासन चालवू लागला. कोसलच्या प्रजेत राजाबद्दल प्रेम व विरवास अत्यंत झाला.

आपल्या मुलात झालेल्या परिवर्तनामुळे विचित्रवर्माला फार आनंद झाला. या घटनेनंतर थोड्याच दिवसात त्याचा मृत्यु झाला. त्यानंतर जयसेनही त्याच वाटेने गेला, त्यापूर्वी जयसेनने

एकदा मुद्दाम जयवर्माला घडलेले सर्व खरेखरे सांगून म्हटले, “पुत्रा, तुझ्यात घडलेलं परिवर्तन पाहून तो हार तुला परत द्यायची विनंती मी महाराजांना केली; परंतु त्यांनी ते मानले नाही. ते म्हणाले माझ्या मनात असा संकल्प का अुपब्रलाय कुणास ठाऊक, पण आता मी त्यात बदल करणार नाही. माझा विश्वास योग्यच आहे अशी मला खात्री वाटतेय. आषण हे सारं विसरून जाणंच योग्य होईल जयसेन! तो हार घालण्याचा हक्क जयवर्माच्या मुलाचा असू शकेल किंवा त्याच्या नातवंदाही असू शकेल, पण हार तर माझ्या वंशातच राहील ना; अन्य कुणाच्या हाती तर नाही जाणार ना! पण त्यांनी तो कुठे संपवला हे मलाही नाही सांगितलं. एक पत्र त्यांनी माझ्याकडून त्रेक्या लिहवून घेतलं अन् त्यांच्या मृत्यूनंतर ते तुला द्यायला सांगितलं. हे घे ते पत्र!” असे म्हणत जयसेनने हस्तिदंताचा एक लहानसा डब्या त्याच्या हातात ठेवला.

-क्रमशः

अपराध आणि शिक्षा

दुर्जनिकपणे विक्रमादित्य पुन्हा डाढावर चढला आणि काढावरून प्रेत खाली उतरवले. ते सांखान्तर टाकून तो सूकाट्याने स्थानाची वाट चानू लागला. तेव्हा प्रेतातीळ वेताळ बोन्नू लागला-

“राजन्, मध्य रात्रीच्य वेळी या स्मशानाच्या आसपास किती पुढे वसतील कोण जाणे? एवढे काह करण्यभागीस तुझा उद्देश काही माझ्या लक्षात येत नाहीये. तुम्ही चिकाटी व हट्ट पाहून मला वाटते की आपल्या शक्तीचा दावा करण्याच्या कोणी तरी तुला प्रेरणा दिलेली असावी. पण खरे म्हणजे ही शुद्ध आत्मवंचना आहे. उदाहरणादाखल मी तुला चंद्रसेनची गोष्ट सांगतो. नीट लक्षपूर्वक ऐक.” आणि वेताळ आपली गोष्ट सांगू लागला.

द्विक्रपुरचा राजा चंद्रसेन शिकारीसाठी जंगलात गेला. आणि त्याला पुढे वाट सापडेली. त्याला अतिशय तहान लागली. इकडे-तिकडे

वेताळ कथा

एक महामुल्य आहे. ते मला म्हणाले- "तू अपराध्यांना योग्य शिक्षा न देता फार कठोर शिक्षा देत आलास. त्या सर्व पापांचे फळ म्हणून तू वसा आजारी व्हाहेस. जंगलात जा, तपश्चर्या कर आणि आपल्या पापांचे पायाश्चित कर."

"काही दिवसांनी मी आपल्या भावाला राज्य-कारभार सोपवला आणि बायको सह इकडे निघून आलो. एक वर्षभर तपश्चर्या केल्यानंतर माझी प्रकृति थोडी सुधारली. पण पुन्हा राजधानीत जाऊन राज्य-कारभार करण्याची इच्छा राहिली नाही. राजसुखात मग असलेल्या माझ्या भावाच्या मनात माझ्या विषयी शंका उत्पन्न झाली आणि त्याने मला मारून टाकण्यासाठी दोन सैनिक पाठवले. ते आज्ञे, पण माझी हत्या करू शकले नाहीत. त्यांनी बरी गोष्ट मला सांगून टाकली. जंगलात भटकत भटकत एक वर्षापूर्वी मी झेपे आलो. त्या सैनिकांनी माझ्या भावाला खोटेच सांगितलं की हीं स्र श्वापदांनी मला मारून टाकले. आता काही दिवसांनी मी हिमालयात जाणार आहे.

हे सर्व ऐकून चन्द्रसेनला आश्चर्य वाटलं नि थोडं भय ही. आपली शंका प्रदर्शित करीत तो म्हणाला- "स्वामीजी, अपराध्यांवर मूड घेण्याची भावना माझ्या मनात कधीही नव्हती. पण त्यांना जर कठोर शिक्षा दिली नाही तर प्रजेवर संकटे ओढवतील. मी काय करावं हे आपणच सांगा. माझं काय कर्तव्य आहे? मी पण राज्य-कारभार सोडून जंगलात जाऊ

का?"

प्रदीपने मार्गदर्शन केले- "सर्व पापं, सर्वांना एक समान पांडा देत नाहीत, मी वायुध्यात आणखी ही अनेक पापे केली. त्यात हे आणखी एक मिळालं. आणि अशा रीतीने मी आपल्या पापांचं फळ भोगत आहे. तू मात्र भिऊ नकोस. मी तुला एक स्फटिक देतो. त्याच्या साहाय्याने तू निर्धारितपणे पुढील जीवन जगशील!"

चन्द्रसेनला स्फटिक पाहून आश्चर्य वाटलं. प्रदीप पुढे म्हणाला- "हा स्फटिक हातात ठेवून तू न्याय देत जा. तू अपराध्याला योग्य शिक्षा दिलीस तर हा पिवळ्या रंगाचा होऊन जाईल. जर अधिक कठोर शिक्षा दिलीस तर पाचा रंग लाल होईल. आणि जर कमी प्रतीची शिक्षा दिलीस तर हा काळा पडेल. हा स्वतः मात्र

निर्णय घेऊं शकत नाही."

"हा स्फटिक आपल्या तपश्चर्येच्या शक्तीने मी मिळवलेला आहे. हिमालयात जाण्यापूर्वी हा एकाद्या राजाला देण्याची माझी इच्छा होती. तुझे भाग्य म्हणून तू इथे येऊन पोचलास. अपराध्याला योग्य शिक्षा देण्यासाठी हा स्फटिक तुला उपयोगी पडेल. एकाद्या चांगल्या न्यायाधीशाची नेमणूक कर. तुला स्वतःला पाप लागणार नाही अशा रीतीने शासन कर."

चन्द्रसेन तो स्फटिक घेऊन राजधानीला आला. आजपर्यंत अपराध्यांना तो स्वतःच शिक्षा देत असे. आता त्याने सल्ला देण्यासाठी पाच न्यायाधीशांची नियुक्ति केली. अपराध्यांची चौकशी केल्यानंतर त्याने या न्यायाधीशांचा सल्ला घेवला सुरुवात केली.

स्फटिकाचा रंग काळा होईल अशीच शिक्षा तो अपराध्यांना देऊ लागला.

परंतु स्फटिक लाल व काळा रंगच धारण करी तो पिवळ्या रंगाचा कधी झालाच नाही. त्यामुळे अपराध्यांना योग्य अशी शिक्षा देणे धडपडतला कधी शक्यच होईना.

राजाने आपल्या जवळील स्फटिकाबाबत कधी कोणाला काही सांगितले नाही कोणाला हे कळणार नाही अशा रीतीने त्याने अनेकांची परीक्षा घेतली. त्यात न्यायशाली होते, पंडित होते, अनेक क्षेत्रातील सुयोग्य विद्वान होते. परंतु कोणाचाही निर्णय ऐकून स्फटिक कधी पिवळ्या रंगाचा झाला नाही. कुठल्याही अपराधाबद्दल योग्य शिक्षा देणे फार कठिण काय आहे हे त्याच्या

तज्ज्ञाच आले.

चन्द्रसेन स्फटिक नेहमी आपल्या जवळ ठेवीत असे. एकदा वैष्णू पालटून तो अकरात हिंडत होता. एका ठिकाणी त्याने एक विचित्र झाड पाहिले. एक गरीब माणूस एका श्रीमंत माणसाला अशर्ण्यांनी भरलेली पैवी देत होता. राजाला मंथप आला की हा श्रीमंत माणूस मोठा लबाड असला पाहिजे.

राजा ताबडतोब त्या दोघांपाशी गेला आणि त्यांना विचारले- "तुम्ही दोघे जण इथं काय करीत साहात?"

गरीब माणूस म्हणाला- "हे गृहस्थ महाज्ञानी आहेत. यानी मला खूप मदत करायच आम्हास दिली. म्हणून आपली सारी कमाई मी खुषीने यांना देत आहे!"

"तुला काय मदत पाहिजे आहे?" राजाने प्रश्न केला.

गरीबाने निवेदन केले- "महाराज, मला चार मुलगे आहेत. एक दिवशी माझ्या परी एक साधू आला. त्याने सांगितले- 'तुझ्या चार मुलांपैकी एक महाज्ञानी बनेल. त्याला चांगले शिक्षण देण्यात काटकसर करू नकोस.' मी त्यांना विचारले- 'या चार पैकी महाज्ञानी कोण बनणार?' 'अग्नि आणि ज्ञान यांची गोष्ट काय सांगायला लागले?' असे विचारून ते निघून गेले. चारही मुलांना शिक्षण तसे मला केवळ अशक्य आहे. म्हणून माझ्या चार मुलांत कोण महाज्ञानी बनेल हे शोधून काढण्याच्या नाबत्तीत हे मला

मदत करणाना आहेत."

त्या कपटी माणसाला राजाने गरीबाचे घन घुरत देववले आणि म्हणाला- "भाइया बरोबर बोल. मी तुला मदत करीन."

दोघे गरीबाच्या झोपडीपाशी गेले, तेव्हा तेथे खूप गडबड-गांवात चालला होता

गरीबाच्या चारी मुलांनी मिळून मातीची एक मूर्ति बनवली होती. एवढून झाल्यावर ती खूपच सुंदर दिसत होती. सर्व लोक म्हणाले- 'बाजारत जाऊन ही मूर्ति विकली तर चांगली किंमत येईल' इतक्यात शेजराचा चंद्र आला आणि त्याने ती मूर्ति तोडून-फोडून टाकली चारी भावांनी त्याचा पाललाग केला आणि त्याचा चांगला समाचार घेतला. पकडून त्याला आपल्या घरी घेऊन आले चंद्रला काय शिक्षा

करावी याबाबत चौघात वाद-विवाद चालू होता.

राजाला वाटले ही नामी संधी आहे. साधूने सांगितल्याप्रमाणे यांच्यापैकी एक जण महाज्ञानी निश्चित असणारच. चंद्रला काय शिक्षा करावी याबाबतचा प्रत्येकाचा निर्णय ऐकला की महाज्ञान्याचा पत्ता लागेल.

चन्द्रसेनने स्फटिक आपल्या मुठीत बंद केला आणि सर्वात मोठ्या मुलाला विचारले- "तू आपला निर्णय सांगशील?"

"बाबकाचे शंभर फटके मारायला हवेत याला!" मोठ्या मुलगा म्हणाला. स्फटिकाचा रंग लाल झाल्याचे राजाने पाहिले त्याने नंतर दुसऱ्या मुलाला आपल्या निर्णयाबद्दल विचारले. तो म्हणाला- "बाच्या जवळ जेवढ्या मूर्ति

आहेत, सगळ्या फोडून टाकल्या पाहिजेत.”
रानाने स्फटिक पाहिला, त्याचा रंग जालव होता. तिसऱ्याला विचारल्यावर तो म्हणाला
“याला एक अशीच मूर्ति बनवायला सांगून ती
फोडून टाकली पाहिजे.” राजाच्या हातातील
स्फटिकाचा रंग काळा झाला.

“याला शिखा केली म्हणजे आपल्याला
आपली मूर्ति परत बोंडोच मिळणार आहे?
माझ्यात काही योग्यता असेल तर मी असे करीन
की त्याला आपण चूक केली असे वाटले पाहिजे.
म्हणजे तो पुन्हा अशी चूक करणार नाही.”
चौथा म्हणाला.

राजाने आपल्या हातातील स्फटिक पाहिला.
आश्चर्याची गोष्ट, त्याचा रंग पिवळा झाला

होता. दुसऱ्या मुलगाच भविष्यात महाराजा
होणार हे राजाच्या लक्षात जाले, तो त्यांना
म्हणाला- “मी रावा आहे, तुमच्या कुटुंबाला
मार्थिक मदत मी करीत आहेन.” राजाला
वाटले चौथ्या मुलाच्या शिक्षणाची व्यवस्था
करणे हे आपले कर्तव्य आहे. वडिलांच्या व
भावांच्या संमतीने तो त्याला आपल्या अंतोवर
घेऊन गेला.

एवढी गोष्ट ऐकून वेताळाने
विक्रमादित्याला विचारले- “राजा, चौथ्या
मुलाना निर्णय ऐकल्यावर स्फटिकाचा रंग
पिवळा होणे, हा मला एक योगायोग वाटतो
कारण अपराधाबाबत कुठलाही कायदानित्त
उपयुक्त ठरणार नाही. कुठल्याही कायद्याकडे
संशयी हद्दीने केव्हाही पाहता येईल. वेळोवेळी
सामाजिक परिस्थितीत बदल होत राहतो,
आणि त्याचा परिणाम कायद्यावर होणारच.
शासन करणारा राजा व त्याचे अधिकारी
आपल्या स्वार्थासाठी, आपल्या सरक्षणासाठी,
आपल्या व्यक्तिगत फायद्यासाठी कायद्याचा
निरनिराळा अर्थ लावतात असे आपण नेहमी
पहतो. म्हणून कोणताही न्यायाधीश वा
महाजानी आपल्या वासपासच्या परिस्थितीकडे
पाहूनच न्याय-निर्णय करतो. एका विशिष्ट
काळी बौद्ध मानला गेला, न्यायमानला गेला,
नीति यानवी गेली, ती अन्य काळी अधर्म,
अन्याय वा अनोळी मानली जाते हे तर तुला
साहीतच आहे. यावरून स्फटिकाने दिलेला

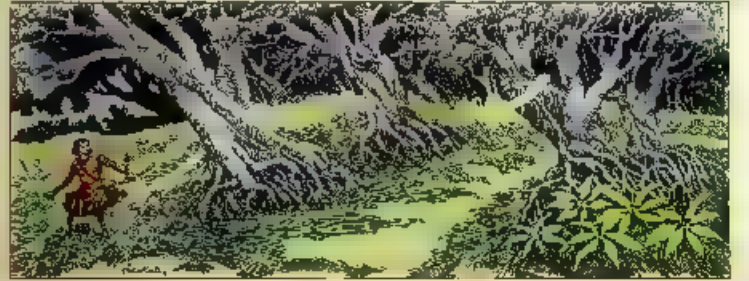
न्याय निर्णय निरर्थक आहे असे सिद्ध होत नाही
का” माहीत असूनही माझ्या या शकेंच उत्तर
दिले नाहीस तर तुझं मस्तक धडावर राहणार
नाही हे लक्षात घेऊ दे.”

वेताळाने प्रश्नाचे उत्तर देत विक्रमादित्य
म्हणाला- “काळानुसार शिक्षाबाबतच्या
कायद्यात बदल होणे आवश्यकच आहे. चंद्रसेन
राजापुढे जो प्रश्न होता, तो कायद्यात बदल
करण्याबाबत नव्हता. नवीन कायदा
करण्याबाबतचा तो प्रश्न नव्हता. आपल्या
शासन काळात शिक्षेसंबंधी जो कायदा
प्रचलित आहे, त्यानुसार आपण शिक्षा देत
आहोत की नाही हे जाणण्याची त्याची इच्छा
होती. आपल्या तपश्चर्येच्या बळाने मिळालेला
स्फटिक साधूने राजाला दिलेला होता. हा
स्फटिक कालातीत आहे, कोणत्याही सामाजिक
परिस्थितीत धेतलेला निर्णय न्यायोचित आहे
की नाही हे स्फटिक सांगू शकतो. तो स्वतः मध्य
न्यायाबाबत निर्णय घेऊ शकत नाही, त्यासाठी
त्याला एकाद्या ज्ञानी माणसाची आवश्यकता

आहे, कोणीही न्यायशास्त्रज्ञ हे काम करू
शकणार नाही. कारण कोणी कित्तीही महान
अभो, आपल्या व्यक्तिगत आशा-आकांक्षा
त्याला असतातच. आपल्या मानसिक आर्थिक
भावनांचा परिणाम त्याच्यावर होतोच. परंतु
ज्ञानी माणसाची गोष्ट वेगळी आहे. तो माणसाचे
स्वाभाविक वा विशेष गुण, त्याच्या प्रवृत्ति यांचे
उच्च परीक्षण करू शकतो. त्याच्या सामाजिक
स्तराचे अध्ययनही तो करतो. म्हणून अपराधा-
संबंधी कायद्यातील जे स्थायी नियम आहेत,
त्याचा तो पूर्णतः स्वीकार करित नाही अमुक
अपराधाला अमुक शिक्षा देण्याचे असे तो समजत
नाही. मृतीने दिलेल्या स्फटिकाचा चन्द्रसेन
सुदुपयोगी अवश्य करू शकतो. गरीब
माणसाच्या चौथ्या मुलाने दिलेला निर्णय हा
केवळ योगायोग आहे असे तो समजत असतील
जत ती तुझी चूक आहे!”

विक्रमादित्याचे स्फोटिकरण ऐकून वेताळ
वेतासह अदृश्य झाला.

-भी, राजकमल यांच्या एका रचनेच्या आधारे

विसराळू

लक्ष्मणशेट सुयोग्यापूर्वीच स्नानासाठी निघाला. वाटेत त्याला त्याचा भाऊ बीरशेट भेटला. त्याने विचारले, "तुझ्या घरी लागोपाठ तीनदा चोरी झाल्याचं ऐकलं? खरं का हे?"
 लक्ष्मणशेट दुःख प्रकट करत म्हणाला, "होय, खरंच आहे ते."
 "तो पेटारा सोबत असताना तू जाबा नाही झालात का त्या सन्यासानं?" बीरशेटने विचारलं.
 "कसा जबाबदार? त्यांनी माझ्या बुद्धीसालच्या किल्ल्या हाडून काढून घेऊन पेटारात अडवडला!" लक्ष्मणशेट दुःखरसा.
 "नेहमी आपल्या किल्ल्या बुध्दीसाठीच ठेवतोस? दुसरोकडे कुठे नाही का ठेवता आल्या?" बीरशेट ने विचारले.
 लक्ष्मणशेटने धु खाने खाविल्लं, "हो, तसंही करणं पाह्यालं!"
 "मग कुठे ठेवल्या होत्यास किल्ल्या?" बीरशेटने विचारले.
 "नेहमी यमाणे बुध्दीखाली न ठेवता दर फळीवर ठेवल्या होत्या." लक्ष्मणशेटने उत्तर दिले.
 "मग कशा काय सापडल्या त्या चोराना?" बीरशेटने आश्चर्य प्रकट केले.
 "माझा विसराळूपणानंच लुटलं मला, अगदी झुळीला मिळवलं!" किल्ल्या फळीवर ठेवल्या आहेत" असं आठवणीसाठी एका कपडावर लिहून मी तो कागद बुध्दीखाली ठेवला होता."
 सोरी मुद्दा कशी खाली, हे थप्ता कुठे बीरशेटच्या ध्यानी आले!

-श्रवणकुमार

चान्दोबा पुरवणी-६८

भारताची वृक्ष संपदा

फणस

जगात आकाराने सर्वात मोठे फळ म्हणजे फणस. चामी लग्नांमध्ये जवळजवळ १० सें.मी. व रुंदी ४० सें.मी. इतकी असू शकते. फणसास मांडी, तेंगू व संस्कृतमध्ये फनास (फणस) असे म्हणतात. दाक्षिणे कडील काही प्रदेशात यास 'बका' असेही म्हणतात. अनेही सामले काढे की, या फळात शर्करासहम रंजणीत याला 'बक' हे नाव मिळाले आहे.

सुप्रसिद्ध ग्रीक इतिहासकार थिबायटस (ई.स.पू. ३००) याने फणसासंबत असं भूद्विष केलं असेही, हे एकसुप मोठे असं फळ असून भारतात जवळपास ते महाराष्ट्रातच साजरात, त्यानेजवळही मद्रास आणि की 'या मोठ्या फळाक वृक्षही चांगल्या मोठा असच असतो. इतकीच प्रकामी मॅरिगनोही याने फणसाची तुलना व्हकरीच्या पिल्लाशी केली आहे.

फणसाचे जगभर गंभीर हिरेनेगारजरातं हे जग १५ मीटरपर्यंत अंब वाढते. आपल्या देशाच्या पश्चिमवाटात हे वृक्ष अधिक प्रमाणात आहेत. अंतर्ग्रदेश बिहार व मासामध्येही कुठे कुठे हे वाढते. आठवडात मुख्यत सावलीमांडी सें जावे सावली जालात रेंसाळ भारतीय मिळण्याने वढते, जवळाले जमिनीतील फळापेक्षा आकाराने मोठी असतात.

या झाडाची मोठमोठी हिस्सी पाने मोस व बकचकीत असतात. हिक्काशेच्या शेवटी दाखोना फुलांचे गुच्छ लटकतात. फुलांची टोकदार जाडपाकळी ख्याचे रक्षण करते. परंतु लवकरच ती गळून पडते. पानांचे सुनं दर फोफोच्या वैभवकात व सोडीला फळ लटकू लागतात. फळे पिकू लागली की त्यांचा सुगंध वायवळू लागतो. फळ कडी असताना त्यांचा रंग हिरवा असून ती जसजशी पिकू लागतात तशी पिवळी हिमु चमकतात. चांसच्या पिकलेल्या फळाचा रंग धुई असतो. चांगल्या माठ्या फणसाचे वजन ४० ते ३० किलोग्रॅम इतके असते. फळाचे साज जाड व काटेरी असते. फणसाच्या बाहेरील गच्चीच्या बांधून पांढरी की (आठवटी) असते. जवळ लागण्या मार्गे ते जूर वा फळात चित्रत असतात. फळामासत जवळ झाल्यास फळाकडी सप्रेरपर्यंत हे फळे सुपुळत होऊ शकतात. किल्ल्या फणसाची बांधाही होते.

फणसाच्या लाकडाचा सुपयोगी विक्रम, दरवाजे व कपाटे बनवण्यासाठी केला जातो. पिकल्या रंगाचे याचे लाकूड हुकलेळ काळे पडू लागते, चांगले व्यवस्थित ठासल्यावर ते लाकूड बचकल्या देवदार लाकडासारखे दिसते.

कुराण

मुस्लीम धर्माचे संस्थापक महम्मद पैगंबर यांचा जन्म इसवी सन ५७० मध्ये अरेबियातील मक्का येथे झाला. लहानपणी ते व्यापार करत असत. मुंटांबर विविध प्रकारचा मांस खाऊन त्यांनी अनेक प्रदेशातून भ्रमण केले. त्या अल्प वाळातच त्यांना कळू लागले की प्रजेला सर्वेश पोचवण्याचे महत्तम कार्य परमेश्वराने आपणावर सोपवलेले आहे. त्यांना असेही समजले की भविष्यात आपल्याला अनेकानेक महत्वाची कार्ये करावची असून, भगवान त्यांचीच वाट पहात आहे. न्यायपूर्ण असे धार्मिक जीवन व्यतीत करण्यासाठीची आवश्यक सूत्रे त्यांना भगवंताकडूनच प्राप्त झाली. त्यांनी ही सूत्रे जनतेमोर मांडली. कुराणात त्यांनी या सूत्रांचाच युद्धेष्ट केलेला आहे.

इस्लाम या शब्दाचा अर्थच 'आपवंताच्या' अल्लाच्या अधीन रहाणे' असून आहे. त्याचा अर्थ 'शान्ति' असाही आहे. इस्लाम धर्मावर धडा असणाऱ्यांना मुस्लीम किंवा महम्मदीय असे म्हणतात.

मुस्लीमांचा पवित्र ग्रन्थ आहे 'कुराण', त्यातील मुख्य सिद्धान्त असा आहे की, 'भगवान हा सर्वत्र एकच आहे. 'परमेश्वर हा सर्वव्यापी आहे' असेही कुराण मानतो. पूर्व, पश्चिम सर्वत्र सशक्तताचे स्वतःच आहे. कोणत्याही माननिगंलात तरी तोच तो तुम्ही त्याच्याकडेच पोचाल. तो सर्वव्यापी व सर्वज्ञ आहे! हेच कुराणाचे प्रबोधन होय.

कुराणाच्या पहिल्या सूक्तीतच असे सांगितलेले आहे की, 'भगवंताच्या अधीन रहाणे' हाच मुख्य वाचाच होय.

नितान्त करुणामय अशा अल्लाच्या नावावर अर्पण करू,
अल्लाचाच तेहमी बिजय होईल. उीच सर्वांचा अधिपति आहे,
तो परमब्रह्मणमय आणि दयामय आहे
आम्ही केवळ तुझीच प्रार्थना करतो.

केवळ तुझ्याच मदतीची आम्ही अपेक्षा करतो.

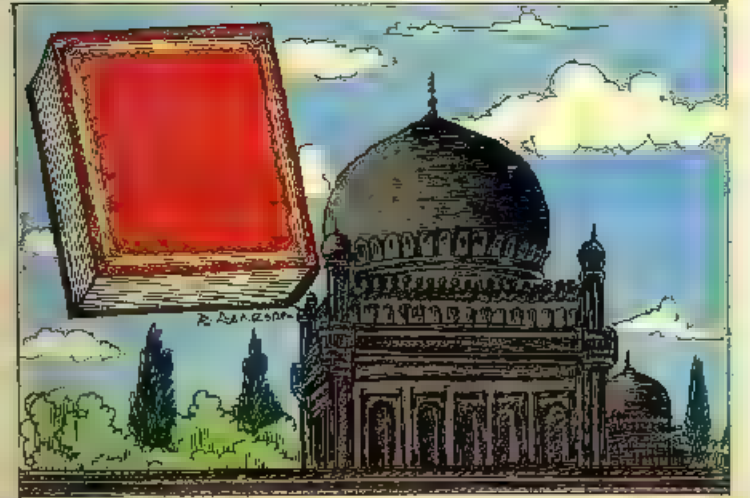
आम्हाला योग्य मार्गावर चालवत ठेव

जे तुझे चिन्तासपात्र आहेत, तुझ्या वपेला पात्र आहेत, त्यांनी स्वीकारलेल्या मार्गावरूनच आम्हाला ने.
जे तुझ्या प्रेमाला पात्र नाहीत, त्यांच्या मार्गापासून आम्हाला दूर ठेव.

कुराण हा ग्रन्थ ज्ञानप्राप्ती व न्यायालाच प्रघातका देतो. जन्मापासून मृत्यूपर्यंत ज्ञानप्राप्तीतच सभ्य व्यक्तीत करण्याचा आदेश कुराणाने दिला आहे.

आपल्या समकालीन असलेले प्रसिद्ध भारतीय विद्वान असणार अली इजिप्शियर असे म्हणतात की, 'देव, लडाईसगळे, किंवा दुर्यभिमानाला पुष्टी जगताला कोणताच धर्म देत नाही. खरे तर अशा दुर्बलांचे निर्मूलन करण्यासाठी धर्माची अत्यंत आवश्यकता असते. प्रत्येक धर्म हा आपापल्या निलक्षण पद्धतीने प्रेम, शान्ति व न्याय वाढवण्यासाठी प्रयत्न करत असतो. इस्लामही तेच वास्त आहे."

संक्षेप आक्रमण करणारांचा व त्यांना या कामात मदत करणारांचा हिंसात्मक सूट वैष्णवसंघाच्या काही सूक्ती कुराणात आहेत. परंतु त्या सूक्तींचा उपयोग संतमनिसार व्हावयास हवा. या सूक्ती आपल्या दरोज्याच्या जीवनात सुयोग्यत आपापल्या सूक्ती पंक्ता अवधी शिष्ट अशा आहेत. रोजच्या व्यवहारात त्यांचा उपयोग करू नये.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. स्वतंत्र केनिया देशाचे पहिले प्रजातन्त्रत्री व अध्यक्ष कोण आहेत?
२. आपल्या देशातील सर्वात मोठे शहर कोणते?
३. भूमध्य समुद्रात मिकोनी वाकाचाणे कोणते बेट स्थित आहे?
४. इंग्लंडात 'हजार बेटांवाले बेट' या नावाने कोणते बेट प्रसिद्ध आहे?
५. जगात सर्वात जुंवावर असणारा देश कोणता?
६. तीन हून अधिक असणाऱ्या प्राण्यांचे नाव काय?
७. इलिनची निर्मिती व पतन केंद्र कोणते?
८. एका अमेरिकी देशाची राजधानी 'व्यूझ' होती. त्या देशाचे नाव काय?
९. अल्बानस निवडल्या गेल्याचे नाव काय?
१०. कोणत्या असल्याने मिळून इंग्लंडचे शासन चालवले? त्यांचे नाव काय?
११. जगातील सर्वात अधिक जनसंख्या असलेले शहर कोणते?
१२. वॉशिंग्टन शहरापूर्वी अमेरिकेची राजधानी कोणती होती?
१३. दात नसलेले जनावर कोणते?
१४. बार्सिलोना हे स्पेनमधील एक शहर आहे. व. अमेरिकेत ही नाव नावाचे एक शहर आहे. ते कोठे आहे?
१५. अलाबामाची पैदास सर्वात अगोदर कोठे होता आहे?
१६. टाझनियामध्ये मन्पाश नॅशनल पार्कमध्ये धाडिलेतील एक प्राणी बसिक संस्थेने बाढलतो. तो प्राणी कोणता?

भुत्ते

१. १९९९	२. १९९९	३. १९९९
४. १९९९	५. १९९९	६. १९९९
७. १९९९	८. १९९९	९. १९९९
१०. १९९९	११. १९९९	१२. १९९९
१३. १९९९	१४. १९९९	१५. १९९९
१६. १९९९	१७. १९९९	१८. १९९९
१९. १९९९	२०. १९९९	२१. १९९९
२२. १९९९	२३. १९९९	२४. १९९९
२५. १९९९	२६. १९९९	२७. १९९९
२८. १९९९	२९. १९९९	३०. १९९९

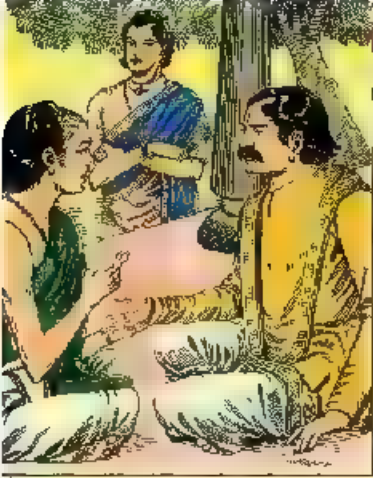

दानवीर भूमिनाथ

वसंतपुर मध्ये भूमिनाथ नावाचा एक श्रीमंत बाणूस रहात असे. त्याला लोक दानकर्ण म्हणत असत. आपले नाव सार्ये व्हावं म्हणून भूमिनाथने अनेक दाने दिली. अशा रीतीने त्याची संपत्ति संपत आली. शेती विषयक ज्ञान चांगले असल्यामुळे तो लोकांना ही मार्गदर्शन करी. त्याच्या शेतीत चांगली पिके येत, अन त्यामुळे त्याला उत्पन्न ही चांगलेच मिळे. तो चैन-आरामात जोवन जगत असे परंतु दान-धर्म करण्याचा त्याचा स्वभाव बदलला नाही. एक दिवशी तो आपल्या घराच्या चबुतर्यावर बसून गावच्या पुरोहिताशी गप्पा-गोष्टी करत होता. त्याच वेळी एक ब्राह्मण तेथे आला. भूमिनाथने नम्रपणे त्याला नमस्कार केला नि विचारले- “इकडे कसे काय येणं झालं?” ब्राह्मणाने उत्तर दिले- “महाराज, आपल्या गावातील रतन शेटजींच्या मुलीच्या लग्नासाठी

मी या गावात आलो. लग्न सभारंभात रतनशेट ब्राह्मण संवितांना पुरस्कार देत असतात. इथून दोन कोस अंतरावरील वनस्थली गावात मी राहतो. पुरस्कार मिळविण्याच्या जाशने मी इथे आलो. यावेळी ते सर्वांना ताटे देणार आहेत हे आपणास माहीतच असेल. तशी ताटे काही फार भारी किमतीची नाहीत. मी अनाहूतपणे आलो आहे. कारणतसा रिवाजच आहे. निमजितांनीच यावं असं काही नाही. इथल्या रिवाजाचा आदर करणं माझं कर्तव्य आहे. पण हु खाची गोष्ट अशी आहे की यावेळी शेटजींनी फार भन्नासून ताटे दिली नाहीत. देवाना त्यांच्या चेहऱ्यावर प्रसन्नता दिसली नाही. म्हणून या प्रथेबाबत माझ्या मनात विरक्ति उत्पन्न झाली. आता पुन्हा मी इथे येणार नाही. इथे आलोच, तेव्हा मनात विचार आला, आपल्या सारख्या दानशूराला मेटून जावं.”

प्रकाश पवार

ब्राह्मणाचे बोलणे ऐकून भूमिनाथ फार पसल झाला, घरात जाऊन दक्षिणा देण्यासाठी काही पैसे घेऊन आला. ब्राह्मणाला दक्षिणा देऊन हात जोडून म्हणाला “लक्ष्मी समारंभत ब्राह्मण पंडितांना पुरस्कार देण्याची प्रथा आता कमी होत चालली आहे. केवळ रिवाज म्हणून अनिच्छेने हे पुरस्कार अलीकडे दिले जातात. बाता नावापुरतीच ही प्रथा शिल्लक राहिली आहे. मीसुद्धा केवळ नाममात्रदानशूर राहिला आहे. माझी आई वारली, तेव्हा मी भूदान करायला हवं होतं; पण मी ने कळू शकलो नाही भूदान करण्याऐवजी पुरोहिताला फक्त एक अक्षर्ही दिली आणि भविष्यात शक्य होईल तेव्हा भूदान करण्याचा वायदा केला, या परिस्थितीत

मी आपणास काही विशेष दान देऊ शकलो नाही याचं मला वाईट वाटतं पुरोहितजींना भूदान करण्याचं जे वचन मा दिलं आहे, ते मला पूर्ण करता येईल असा आशीर्वाद आपण कुपा करून मला द्यावा,

दक्षिणा आपल्या कनवटीला लावून ब्राह्मण भूमिनाथला म्हणाला “आपला हात दाखवा बर!” त्याने बारकाईने हातावरील रेषा पाहिल्या आणि मोठे हाळं करीत म्हणाला “महाराज, दानाच्या रेषा तर आपल्या हातावर स्पष्ट दिसत आहेत. जेवात जीव आहे, तोपर्यंत वायण दान धर्म करीत राहणार, धारेकासंगत आहेत की आपल्या अवलजमीन आहे आपण दिनेल्या वचनानुसार पुरोहितजींना निश्चित जमीन देणार.”

पुरोहितजी लगेच म्हणाले- “भूमिनाथा-सारखे दानवीर भाग्याच्या वचनाची पूर्ति करणार याबाबत शंका नाही. म्हणून त्यांनी मला जमीन दिली तर त्यात काही आश्चर्य नाही पण मी जर ही जमीन स्वीकारली तर याचकवृत्तीला कलंक लागेल असे मला वाटते.”

असेच काही दिवस गेले. वसंतपुर जवळून वाहणाऱ्या नदीवर धरण बांधण्यात आले नदीचे पाणी गावांतल्या शेतांपर्यंत पोचविण्यासाठी छोटे-छोटे कॅनॉल बांधले गेले, त्यानून पाणी वाहू लागले यामुळे नदीचे पाणी कमी आले. काठावर जिथे जमीन दिसायची तिथे टेकाडे दिसू लागली कोणे एके काळी नदीला

पूर आल्यामुळे जमीन पाण्याखाली बुडून गेली होती.

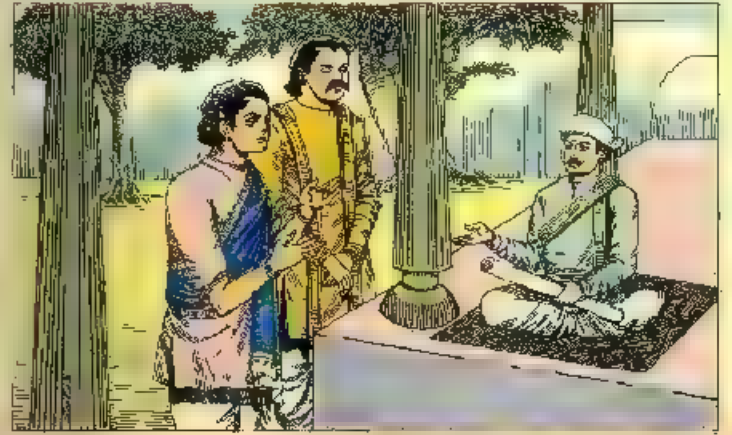
एके दिवशी गावचा तलाठी भूमिनाथकडे आला आणि म्हणाला- “भूमिनाथजी, आपण मोठे भाग्यवान आहात. भाव्याच दुसर नाव भूमिनाथ! नदीत जी टेकाडतमी राहिली आहेत, आम्ही आमच्या पद्धतीनुसार त्यांची मोजणी केली, ही टेकाड कोणा-कोणाची आहेत हे आमच्या लक्षात आलं. आसच्या जवळ जे कागदपत्र आहेत, त्यांनुसार पाण्याखाली गेलेल्या जमिनीपैकी दहा एकर जमीन आपली आहे.”

आपले भाग्य पुन्हा एकदा फळफळले आहे असे भूमिनाथला वाटले. त्याला खूप आनंद आला. तलाठ्याला आदरपूर्वक घरात बसवले

नि पुरोहिताला बोलवून घेतले.

पुरोहित आला. भूमिनाथ तलाठ्याला म्हणाला- “साहेब माझी आई जेव्हा वारली, तेव्हा यांना जमीन देण्याचं वचन मी दिलेलं आहे. मरण्यापूर्वी मी आपली वचन-पूर्ति करू शकत की नाही याबाबत मला शंकाच होती. म्हणून आता ही जमीन माझी नाही, आपण ती पुरोहितजींच्या नांव नोंद करावी.”

भूमिनाथाच्या या दानामुळे पुरोहित बुनेकळयात पडला. शेजारच्या गावच्या ब्राह्मणासमक्ष तों जे काही बोलला होता, ते सर्व त्याला आठवले. जर भूमिनाथाचे हे दान स्वीकारले नाही तर त्याला वाईट वाटेल, म्हणून नीट विचार करून पुरोहित म्हणाला- “या दाना बरोबरच भूमिनाथने आपली एक दान दिले

पाहिजे तरच मी हे दान स्वीकार करीन ” त्याने हे बोलण ऐकून तलाठी व भूमिनाथ दोघामा ही मोठे आश्चर्य वाटले. हसत हसत भूमिनाथने विचारले. “वर मग आणखी काय दान पाहिजे सांगा तर खर ”

तलाठ्याकडे पहात पहात पुरोहित म्हणाला - “भूमिनाथ केवळ दानवीर म्हणूनच नाही, तर कृषिवीर म्हणून ही सुप्रसिद्ध आहे. शेतीविषयक त्याचे ज्ञान सर्वांना माहीत आहे. म्हणून बावळी भूमिनाथने भूदाना बरोबरच श्रमदान ही करावे. निसर्गाचा प्रकोप झाला म्हणजे नद्यांना पूर येऊन टेकठ्या ही जलमय होतात. जी जमीन आज पाण्याबाहेर आहे, ती उद्या पुन्हा पाण्यात बुडून जाण्याची शक्यता आहे.” इतकं बोलून तो थांबला.

हे ऐकून भूमिनाथ आश्चर्याने पुरोहिताकडे पाहू लागला तलाठ्याने पुरोहिताला विचारले - “वर आहे, मग हे तर सांगा की भूमिनाथने श्रमदान कसे करावचे?”

पुरोहिताने नव्वतापूर्वक भूमिनाथकडे पाहिले

आणि तो तलाठ्याला म्हणाला “भूमिनाथ श्रेष्ठ दर्जाचे दानी आहेत, ज्याने जे मागितले ते त्यांनी मनापासून दिले. बशा दानशूरावर रागनातेची कृपावृष्टि अवश्य होणारच म्हणून आपल्या वाडवडिलांनी दिलेली जमीन त्यांनी माझ्या नावंकरूनच त्यांनी स्वतः पात्रमिनीत लावावड करावी. जमिनीतून जे उत्पन्न येईल त्याचा फक्त चौथा हिस्सा त्यांनी मला द्यावा.

तलाठ्याने पुरोहिताची प्रशंसा केली नि भूमिनाथला विचारले - “बोला, आता तुमचा काय निर्णय आहे?”

“वामच्या पुरोहिताची इच्छा मी कशी टाळू शकन? ते म्हणतात त्याप्रमाणे मी सर्व करीन ” संतुष्ट होऊन भूमिनाथ म्हणाला.

नंतर त्याने परिश्रमपूर्वक काळ्या आईची सेवा केली, पुरोहिताला जास्तीत जास्त कसे देता येईल याचेच चिंतन तो करू लागला. शेतीत चांगले उत्पन्न काढून त्याने प्रसिद्धि ही मिळवली आपल्या दान - धर्माच्या प्रवृत्तीला कलंक लागेल असे त्याने कधी काही कले नाही

चान्दोबाच्या बातम्या

वाक्ता की मुंया?

टेक्ससच्या नागरिकांना मुकतीच मुंयांचा वास ही एक तीव्र समस्या बनून राहिली होती. त्याच्या नाझाचे अनेक प्रयत्न निष्फळ ठरले. अन्य किड्यांसाठी भुपयोगत जागायच्या भीषघाचाही त्यांनी प्रयोग करून पाहिला, पण त्यांचाही काही परिणाम या मुंयांवर दिसून आला नाही. अशी परिस्थिती जाती की मुंयांच्या वासाला कटाकून काही लोकांनी आपली जागा सोडून

जाणे पसंत केले. शेवटी टेक्सस विश्वविद्यालयाच्या काही शास्त्रज्ञांनी ब्राझीलमधून काही विशिष्ट प्रातोच्या माध्या मागवून घेतल्या व त्यांना या मुंयांवर सोडले. या माध्या मुंयांच्या होक्यावर बसून अडी

घालत अह्यापासून निघालेले लाळेसारका चिकट पदार्थ मुंयांचा मेन्दू लाख नागल्या व मुंयांच्या वासापासून नागरिकांची काही मंशी सुटका झाली.

रचनबद्ध

मोठी मागसे हर्ष नेहमी तक्रार करत असतात की टी.व्ही, मुळ मुलांचे अभ्यासाकडील लक्ष कमी होऊ लागते आहे. काही मधेदिपर्यंत त्यांची तक्रार योग्य अशीच आहे, परन्तु अमेरिकेतील मुलांची पठनशक्ती समृद्ध करण्यासाठी

भार.ए.एफ. नावाची एक योजना कार्यान्वित केली जात आहे. कॅलिफोर्नियातील गेल्विंडर नामक एक प्रधानाध्यक्षकेले सुलाना चांगली पुस्तके वाचायची सवय लावण्यासाठी एक योजना कार्यान्वित केली. तिने आपल्या विद्यार्थ्यांना असे कचन दिले की त्यांनी दोन चांगली पुस्तक संपूर्णपणे वाचना, तर मी मातीचा एक संबंध सापंगळून दाखवीन. विद्यार्थ्यांनीही भार.ए.एफ. च्या योजनेच्या अन्तर्गत नियोजित होन्ही पुस्तके पूर्ण वाचून काढली. दुसऱ्याच दिवशी त्या अध्यापिकेने सर्व विद्यार्थ्यांना एकत्र बोलावले अन् त्यांच्यासमोर ग्लायभर मंत्र्याच्या रक्षाबरोबर तिने मातीचा सापही गिळून दाखवला.

एकाच माळेचे मणी

रामपुरचा राम काही जवरी कामासाठी सीतापुरच्या सीतारामकडे जायला निघाला. धाटेत लक्ष्मणपुराचा पोचता पोचताच दुपार झाली. त्याला सूप भूक लागली. समोर दिसणाऱ्या घराशी तो थांबला.

त्या घरातले सर्वजण ठार बहिरे होते. रामने बाहेर कटुधावर बसलेल्या तहणाना विचारले, "बेटा, एक वाटसरू आहे मी. तुझ्या घरात काही खायला मिळेल का माची चौकशी कर ना आत जाऊन."

तहण घरात गेला अन् आपल्या नहिणीला शिवा देत म्हणाला, "तां माणूस म्हणताय की, तू त्याच्याशी लग्न करायचं कबूल केल्यस लोकांना याबद्दल काही कळलं तर आपलं नाकच कापलं जाईल." अन् तो बडबडत राहिला.

रामाने फणफणत ती आपल्या पित्याकडे जाऊन म्हणू लागली, "बाबा, हा काय

अन्याय? दादा मला म्हणतोय की, मला इस्टेटोतलें एक फुटकी कवडीही नाही मिळणार. बापाच्या इस्टेटोत मुलीचाही ठक असतो! त्या बहिरंभटाला हा कायदा माहीतच नसावा! जमीनदाराकडे जाऊन तक्रार करीन, चांगले फटकं मारवीन मी त्याला."

तिचे जडेल हातचे काम सोडून वेभून विरमिरत ते आडाने पाणी काढत बसलेल्या बापकोकडे वळले. ते ओरडले, "अग कैदास्णी, आपल्या लेकीला अस म्हणायचो तुझी हिमसच कशी झाली, की तुझ्या बावासाठी मी मुळीच स्वयंपाक न करता त्याला आपासचढवीन? अग, तुला तर घड स्वयंपाकच करता येत नाही भाजीबिजी तर सोडच. पण तुझ्या घराण्यात कुणाला घड भात सुद्धा शिजवता येत नाही तुझ्याजी लग्न कसलं केलं, गळ्यात फासच अडकवून घेतला आपल्या!" तोही असाच

रागानं खडळला होता.

आता त्याच्या बापकोले हातातली दोरी सोडून दिली अन् पाण्याचा घडा घडामकन् विहीरीत पडला. आपल्या नवऱ्याची काहीही पर्वा न करता संतापलल्या कालीमातेसारखी ती सरळ आपल्या सासू वडळ जामून बडबडू लागली, "तुम्हाला सामंय तरी काय? जकल काय अश्यांच शेण खायला गेली का? मुलगा चांगला चाळीस वर्षांचा झाला, तरी त्याला दुसऱ्या लग्नाचा सल्ला देताय? माझा सूड भुगवायचा विचार दिसतोय तुमचा! पण मीही काही गप्प नाही बसणार. आपल्या पैशांच्या बळावर काहीही करू शकायला तो काय कोणी मोठा जमीनदार सामूल गेल्याची काय? या गावच्याच तनय,

पण नदीपलिकडल्या गावच्या मोठमोठ्या लोकांनाही बोलावून आणायची हिंमत आहे माझ्यात, त्यांच्याच हातून तुम्हा लोकांना वेतानं फाडून काडीन" अंगात भूत संचारल्यासा रडोच बोलत होती ती.

म्हत्तारी आपल्या हातातला कापूस खाली टाकत म्हणाली, "ह, आसा बरोबर पितळ भुचंढ पडलं बघ तुझं तूच शाबित केलंस, की तू रुद्राची मुलगी आहेस. मला घरातून जायला सांगणारी कोण ग तू? हे माझ्या नवऱ्याचं घर आहे, मध्या ते माझ्या मुलाचं असून, पुढे माझ्या नातवाचं होईल ते. नीट कान खुचडून ऐक. माझ्या सासऱ्याच्या पणज्यानं-सूरदासनां-बांधलेलं घर आहे हे. जिवात जीव असेपर्यंत इथ्यच रहाणार मी" पहातोच काय करशील माझं

ते!" अन्नु लढायला कुठल्यासारखा आपला पदर तिनं कमरेला घट्ट बांधून खोचला रागाने कापतच होती ती.

एकाचे बोलणे दुसऱ्याला समजत तर नव्हतेच पण सर्वज्ञ ज्ञान ज्ञान ओरजून एकमेकांना शिज्या देऊ लागले. थोड्या वळखत सगळे पाटलाकडे जाऊन झगडा करायला घराबाहेर आले.

मोठ्या सांघिकपणे कट्ट्यावर बसून घाट पहारा राम सर्वजणांना बाहेर आलेले पाहून आनन्दाने म्हणाला, "अरे ना! तुम्ही सगळी किती चांगली माणसं आहात! घारच्या वाटसरूबद्दल इतका आदरभाव मी कधीच पाहिला नाही अन् ऐकलाही नाही अतिथीला नेवायला नोतवायला इतकी सगळी जण एकदम आहेर आलात! आपल्या गावचं काय नाव म्हणलान तुम्ही? मर्यादापुरा? वा अलिश मत्काराना शोभेसंच नाव आहे " अन् मोठ्या आनन्दाने तो कट्ट्यावरून खुटला

पण रागाने जळणारा त्या घरातला

मोठा माणूस ओरडला, "अरे तू कोण रे आमच्या घरच्या मानगडीत दखल देणारा? आमच्या आपसातल्या जगड्यात तू भुगोच आपलं नाक बुपसू नकोस हं, आम्ही थोडेच कोणा बाहेरच्या माणासांशी भाडलोय, आपसात आम्ही भाऊ. गारीतर प्रेमान गळ्यात गळे कासू, न बोलावता भुगाच आमच्या घरात भुलायचा तुला कामरे अधिकार? गडबुन, ना आपल्या वाटेनी!"

त्याने वळतणे ऐकून राम आश्चर्यातच पडला घाबरत तो म्हणाला, "बापरे! हा काय अत्याय! एक वेळच्या जेवणाचं व्हा रुपये? इतकी मोठी रकम माझ्याजवळ असती, तर मला भूकच नसती लागली, अन् तुमच्या घराच्या कट्ट्यावर बसायची वेळही नसते आली माझ्यावर!" याता मुळीच वेळ न घालवता तो त्या गल्लीनून घावतच दूर जायला निघाला.

खरो गाष्ट अशी की हा रामापुरचा राम ही अगदी तार बहिरा होना सगळे एकाच माळेचे मणी!

महाभारत-१

नैमिषारण्य हे ऋषिगणांचे निवासस्थान. महामुनि शीतक हे त्यांचे कुलपती होते. एकदा त्यांनी वारावर्षाचा सत्रयाग केला. अनेक महर्षी एकत्र पण त्या यागात मग्न असताना रोमहर्षचा पुत्र भुग्रावण हा सूत तेथे आला. त्याला माहीत नाही असा कोणताही पुराणग्रन्थ तेव्हा अस्तित्वात नव्हता

पा सूताला पाहिल्या बरोबर सर्वजण त्याच्या भावनेची जमले ते म्हणाले, "तुझ्या वेण्यात आम्हा सर्वांना फार आनन्द झालाय. सांग, आता कोठून आलास तू? तुझ्या कट्टीन अनेक अतमोत्तम पुण्यकथा आम्हाला ऐकायला मिळणारलं वाटतय."

सूत त्यांना म्हणाला, "महर्षीगण हो! परीक्षिताचा पुत्र जनमेजय याने एक मोठा

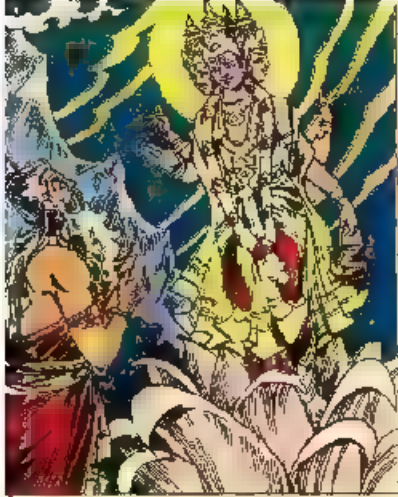
सर्पसत्र यज्ञ केला, त्या अवधीत वैशंपायनाने जनमेजयाना भारताच्या अनेकौत्तम कथा ऐकवल्या. त्या कथांचा रचयिता म्हणजे वैशंपायनाचे गुह्यवर वेदव्यास, मीही त्या कथा रूप लक्षपूर्वक ऐकून घेतल्या आहेत. क्षमतेक पंचक नामक पुण्यक्षेत्राचं दर्शनही मी घेतलंय. तेथेच बुद्ध झाले होते, मी आता तेथूनच सरळ इकडे आलोय."

त्याचे बोलणे ऐकून ऋषिगणांना अपरिमित आनन्द झाला. त्यांनी मोठ्या भुरसाहाने वेदव्यासांनी रचलेल्या कथा सांगण्याची सूडाला विनंती केली.

सूताने सुरुवात केली,

"महाभारताची रचना कशी झाली माहीत आहे तुम्हाला? कृष्णवैशंपायन नामक व्यासांनी

शायबरत परीक्षित

वेदचारप्राप्तात विभाजित केले. अन्त्यानन्तर त्यांनी हिमालय पर्वतात तपस्या केली. धृतराष्ट्राची पिढी समाप्त झाल्यावर त्यांनी 'भारत'ची रचना करावच ठरवले. सगळ्या जगाने आवडले बाबावे, अशा या 'भारता'ची रचना कोणत्या पद्धतीने कराली, याबद्दल ते गभीरपणे विचार करून पाहिले. या विचारात मग असतानाच त्यांना भेटण्यासाठी ब्रह्मचैव आले त्यांना विनयाने नमस्कार करून महर्षि व्यास म्हणाले "देवा, वेदवेदांगांचं भार मी 'भारत' नावाच्या इतिहासरूपात लिपिबद्ध करू इच्छितो, परंतु तेलिपिबद्ध करील, असा कोणी मला तरी दिसत नाही असा एकादा ग्रन्थ जनता किती अक्लठेन वाचेल याची आपणाला कल्पना

असेलच."

ब्रह्मदेवाने व्यासांना सल्ला दिला की, 'विघ्नेश्वराची मनापासून प्रार्थना करून त्याच्याकडून आपला हा इतिहास लिहून घे.'

व्यासांनी प्रार्थना केली अन् विघ्नेश्वर एकट झाला व्यासांच्या इच्छेनुसार त्याने महाभारत लिहून काढले, व्याससांसत गेले, अन् विघ्नेश्वर तिहीत गेला.

देवलोकात नारदाने, पितृलोकात देवने व गंधर्वलोकात शुक्राने या ग्रंथाचा प्रचार केला जनमेजय सर्पसत्र यज्ञ करत असताना वैशंपायनाने त्या ग्रंथाचे पठन केले, अशाप्रकारे भूलोकातही त्या ग्रंथाचा प्रसार झाला.

शौनक आदिमुनि विवरण जाणून वृत्त झाले, त्यांनी सुताला विचारले की, शमंतकपंचक नावाच्या शेवतऱ कौरवपांडवान महासंग्राम झाला, या शेवटाला असे नाव का मिळाले?'

या बद्दल स्पष्टीकरण देताना सुत म्हणाला, - "वेताव द्वापर या युगांच्या संधिकाळात राजे लोकांच्या अहकाराने सीमा ओलखल्या होत्या, दर्पाच्या नशेतच ते चूर झाले, परशुरामाने त्यांना एकत्रिस वेळा, अंगदी ओडून ओडून मारून टाकले. त्यांच्या शक्तीने पांच तलावांची निर्मिती करून त्याने पितरांचे तर्पण केले. या तर्पणाने पितर अत्यन्त संतुष्ट झाले व त्यांनी परशुरामाला असा वर दिला की- हे पाचही तलाव पुण्यक्षेत्र बनतील. याच प्रदेशात पुढे महाभारत-युद्ध झाले. त्यामुळे या क्षेत्राला

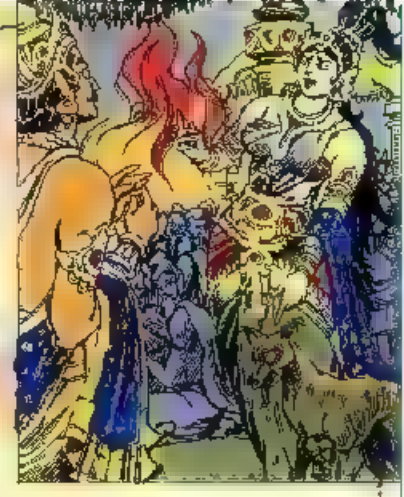
शमंतक कुरुक्षेत्र असे नाव प्राप्त झाले.'

परीक्षितपूत्र जनमेजय त्याच कुरुक्षेत्री आपले भाऊ श्रुतसेन, अश्रुसेन आणि भीमसेन यांच्या मदतीने सुदोष असा सर्पयज्ञ करीत आहे. त्यावेळी सरमा तमक देवता शूनकचा पुत्र मारुतेय हा तेथे निघदेश्य फिरत होता. जनमेजयाच्या भावांनी त्याचा पाठनाग करून त्याला तेथून हाकलून दिले, तो आपली माता सरमा हिच्याकडे जाऊन पोचला. तेव्हा सरमने त्याची निन्दा करून म्हटले, 'साधू व दमिती माणसांदा अुगीचच घतावणाऱ्यांचे नक्कीच काही न काही नुकसान होते.'

सरमची ही निन्दा 'धाप न ठरो' अशी जनमेजयाला भीती वाटली. ताबडतोब हस्तिनापुरी परत जाऊन तो 'वांती'ची क्रिया करण्यासाठी पुरोहित शोधू लागला.

अशातच एकदा अरण्यात शिकार करत असताना जनमेजयाला तेथे श्रुतश्रवाचा माकस दिसला. श्रुतश्रवाला सोमेश्वर नावाचा एक पूत्र असल्याचेही त्याला कळले. जनमेजय श्रुतश्रवाला- तुमचा पूत्र शांती किंवा करण्यासाठी पाठवा-अशी दिनंती करू लागला.

'माझ्या पुत्राची एक नियम आहे, तो ब्राह्मण आहे, कोणी काही मागितले तर ते ताबडतोब देशाचा त्याचा नियम आहे. त्याच्या या नियमात काहीही व्यत्यय येणार नाही, असं वचन दिलंस तर तो पुरोहित बनून तुमच्याकडे नक्की येईल.' श्रुतश्रवाने स्पष्ट सांगून टाकले.

यला आपली संमती देऊन जनमेजय सोमेश्वरला आपल्या बरोबर आधमात घेऊन गेला, व त्याच्या मदतीने त्याने बरेच यज्ञ धार पाडले.

सुदक नावाचा एक महर्षि एक दिवस जनमेजयाकडे आला अन् म्हणाला, "राजा, जे कार्य तु करायला हवं होतं, ते न करता हस्तधर हात बांधून तू अुगीचच बसून राहिला आहेस. आपल्या कर्तव्याची उपेक्षा करणं, हे अत्यन्त असंगत होय."

"स्वामी, मी सक्रिय धर्मचिं पालन करतोच आहे. असं कोणतं कार्य आहे, कि जे न करता मी गप्प बसलो आहे?" जनमेजयाने जुवंकसमोर मोठ्या तब्यतीने आपली शंका प्रकट

केली

“तक्षकाचा अंत कर. तुझा पिता परीक्षित याला दसून मारणारा दुष्ट तोच आहे. काश्यप जेव्हा तुझ्या पित्याचे प्राण बाचवण्यासाठी धावतपळत येत होता, तेव्हा या दुष्ट तक्षकानेच त्याला अपार धन दिले व अनेक प्रसोभनं दाखवून त्याला परत पाठवले, अशा या दुष्ट तक्षकाचा ‘मारून भस्म करून टाकणे’ हे तुझं कर्तव्यच नव्हे काय? बापेक्षा श्रेष्ठ क्षत्रिय धर्म दुसरा कुठला? तेव्हा त्याला मारून आपल्या पितृकर्तव्याचे पालन कर.”

खरे पाहिले तर अदंकही तक्षकाचा सुड घेवू शकित होता. त्याचे कारण असे होते या अदंकने वेद मावाच्या ऋषीजवळ राहून

विद्याभ्यास केला, तो पूर्ण करून गृहत्याज्जनात प्रवेश करणेपूर्वी गृहला, त्याला देण्याच्या गुरुदक्षिणेबाबत विचारले असता, वेद म्हणाला, “माझ्या पत्नीला काम रुबम ते विचारून तिलाच ते गुरुदक्षिणा म्हणून दे.”

अदंकने गुरुपत्नीला तिची इच्छा विचारली, ती म्हणाली, “आजपासून चौथ्या दिवसानंतर मी एक पुण्यव्रत करणार आहे. त्यावेळी कानात कुडलं घालावीन अशी माझी इच्छा आहे. रात्राच्या पत्नीजवळ कुडलं आहेत. तुला जमेल, तर ती मला आणून दे.”

अदंकने पौष्पराजाकडे जाऊन कुडलांची मागणी केली. त्याने ती दाखवीतयारी दर्शवली, पण स्थावर्गद्वाराच त्याला सावधगिरीची सूचनाही दिली की, “तक्षक ती कुडले चोरून नेण्याची संधी शोधत आहे.”

राजाने सांगितल्या पमाणेच घडले. कुडले घेऊन जंगनातल्या वाटेने जात असताना अदंकला एक तलाव दिसला. तलावाकाठी एके ठिकाणी कुडले सुरक्षित ठेवून अदंक पाण्याकडे निघताच तक्षक ती घेऊन पळून जाऊ लागला. कशाही प्रकारे कुडले ओळून नेण्याचा विचार करत असताना तक्षक अदंकच्या मागावरच होता.

नस्य मानवाच्या रूपात धावत असलेल्या तक्षकाला अदंकने पकडले. परंतु तत्क्षण साप जमून तक्षक एका झिळात घुसला. हातात एक काठी घेऊन अदंकने ते बीळ सोदायला सुरुवात

केली. अन् खोदतः खोदतः तो त्या मागने थेट पाताळात पोचला.

तेथील नागाजवळ अदंकने मदत मागितली. परंतु त्यांच्यावर त्या विरवणीचा काहीच परिणाम झाला नाही. इतक्यात त्याला तेथे एक घोडंस्वार दिसला. तो घोडा हाताखुद्द अशी अदंकीत स्वार होता इन्द्! पण अदंकला हे माहीत नव्हते, त्या स्वाराने जेव्हा अदंकला, तुला काम हवे?” असे विचारले, तेव्हा अदंक म्हणाला की, “हा संपूर्ण नागलोक माझ्या हवाली करा. त्याबरोबर त्या घोड्याच्या जागी भयानक अग्निज्वाळा निघू लागल्या. तक्षकाला अशी भीती वाटली की, या अग्निमुळे सर्व नागलोकच भस्मसात होईल; म्हणून त्याने ती कुडलं अदंकला दिली व ती आपल्या

गुरुपत्नीकडे नेऊन देण्याचं कर्तव्य त्याने पार पाडले.

अदंकने जनमेजयाला, “तुझ्या पित्याला तक्षकानेच मारले” असे जेव्हा सांगितले, तेव्हा त्याने आपल्या मंत्र्यांना बोलावून तसे घडण्याचे कारण विचारले.

मंत्र्यांनी जनमेजयाला त्याचा पिता परीक्षित याच्या मृत्युचे कारण सांगितले; ते असे-

महाभारत युद्धात अभिमन्यु कपटाने मारला गेला. परीक्षित हा अभिमन्यु व अश्वत्थामाचा पुत्र होय. कृपाचर्याजवळ तो धनुर्विद्या शिकला व पांडवानंतर तो राज्यपालन करू लागला. त्याला शिकार करणे फार आवडे. असाच एकदा एका मृगाचा पाठलाग करत असताना ते जनावर

जवतान कुठेस नाहीस झाले वन राजा परीक्षित महामुनि शमीक काव्याजवळ पोचला. त्याने मुनीला विचारले, "माझ्या बाणाने जखमी झालेले एक तरी ग अस्ताईकडूनच गेले काय?"

परंतु तपस्थेतील असलेल्या मुनीने त्याच्या प्रस्नाला काहीच दुर्लक्ष दिले नाही. रागावलेल्या परीक्षिताने जवळच भरून पडलेला एक माप लापल्या बाणाच्या टोकाने झुचलला व तो शमीकाच्या गळ्यात अडकवून तेथून निघून गेला.

शमीकपुत्र शृंगीच्या एका शिजाने जावून त्याला परीक्षिताने केलेल्या या अपमानाबद्दल सांगितले. शृंगी मुळातच फार कापिश वृत्तीचा होता. त्याने तत्क्षण शापवाणी झुझारली की, "आजपासून सातत्या दिवशी तप्तक परीक्षिताला डसल व त्यामुळे त्याचा मृत्यु ओढवेत."

परीक्षितासारखा अतम शासकाला आपल्या मुलाने असला शाप दिल्याचे कळल्यावर महामुनि शमीकाला फार दुःख झाले. पण शाप मार्गेचेण अशक्य असल्याने त्याने ताबडतोब आपला शिष्य गौरवमुख याला पाठवून परीक्षिताला सावध करवले की, त्याने आपल्या संरक्षणाची काही व्यवस्था वा इतोक करावी.

परीक्षिताला हे ऐकून आपल्या कृत्याबद्दल फार पश्चात्ताप झाला शृंगीच्या शापामुळे मरण्यात हाऊन त्याने आपल्या मन्त्र्यांना

वाहोवा

बोलावून आपल्या रसणाच्या जुपायासाठी विचार करायला सांगितले. मन्त्र्यांनी एकाच खांब्यावर एक भवन अग्रे केले. त्यात वायाला ही प्रवेश नव्हता. भवनात सर्वत्र अशा औषधी विखरून ठेवल्या होत्या की विषाचा काहीही प्रभाव पडू शकणार नाही. विषवेद्य व मान्विकांता तेथे अष्टौपहर सिद्ध ठेवले होते. सर्वचे सर्व मन्त्री राजाबरोबर तिथेच त्याच्या जखमी मवती राहू लागले.

सहा दियसपर्यंत काहीही पडले नाही. राजावर ओढवलेल्या संकटाबद्दल काश्मर नावाच्या एका ब्राम्हणालाही समजले. तक्षकापासून आपल्या राज्याचे रक्षण करणासाठी कटिबद्ध होऊन तो निघाला.

राजाला हसण्यासाठी मार्गशोधण्यात तक्षक मग्न होता. रस्त्यातच त्याची काश्यप ब्राह्मणाशी गाठ पडली. ब्राह्मणाचा राजाकडे जाण्याचा उद्देश त्याने शोढ्या चातुर्याने समजून घेतला. काश्यप तक्षकाला म्हणाला, “सर्पदंशानंतरही एकाद्याचे प्राण वाचवण्याचे सामर्थ्य माझ्यात आहे. विषारीसापचावून मृत्यु पावलेल्यांनाही मी मन्त्रशक्तीने जीवदान देऊ शकतो. महाराज परीक्षिताना तक्षक डसला तरी मी त्यांना पुन्हा जिवन्त करीन अन् मला त्यांच्याकडून अपार धन व मोठी कीर्ती मिळेल.”

“महाशय, मीच तो तक्षक मी मनात आणीन, तर कशाचेही भस्म करू शकेन” काश्यप त्याचे सांगणे मनावर न घेता आपल्या निश्चयावर अटळ राहिला. तेव्हा तक्षकाने जवळच असलेल्या एका मोठ्या वटवृक्षाच्या खोडावर डंख मारला व पहाता पहाता वृक्ष भस्मीभूत झाला. काश्यपानेही मन्त्रशक्तीने त्या राखच्या दिगातून पुन्हा वटवृक्ष

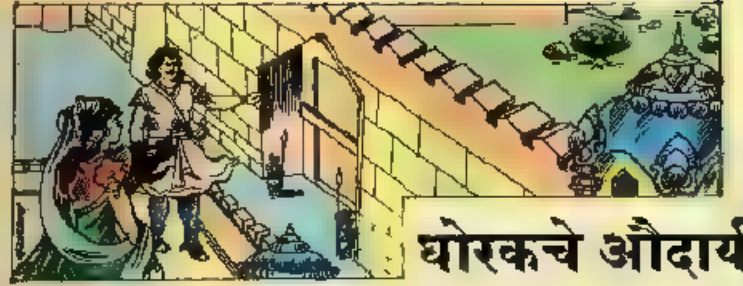
जसाच्या तसा भुमा करून दाखवला.

“त्या मुनिकुमाराचा शाय निष्फळ करण तुला जमणार नाही राजा तुला जे धन देईल, त्यापेक्षा अधिक धन मीच देतो तुला! ते वे परत फीर तु!” असे म्हणून अपार धन देऊन तक्षक ब्राह्मणास परत पाठवून कृतकृत्य झाला. यानंतर तक्षकाने काही नाग मुनिपुत्रांच्या रूपात परीक्षिताकडे पाठवले.

हातात फळे व फुले घेऊन ते कुमार परीक्षिताकडे गेले. एक फळ राजाने फोडले. त्यात त्याला एक लहानसा किडा आडळला.

सधोवती असलेल्या मन्त्र्यांना राजा म्हणाला, “सापाच्या अवधीची वेळ सभात हात आलेली आहे हा किडा मला कदाचित चावेलही, पण आता सर्पदंशाचं भय नाही मला!” पण क्षणभरातच तो किडा वाढून त्याचा सर्प बनला तक्षकच होता तो! राजाला तो ताबडतोब डसला.

तक्षकाच्या दंशाने केवळ परीक्षिताचेच नव्हे, तर त्या एकखाबी महालाचेही भस्म झाले!

घोरकचे औदार्य

त्रिरूप देशची राजकुमारी चन्द्रमती ही अनुपम सुंदर होती. ती एकदा वैचित्र्ये व वैशिष्ट्यं पहायला विरूप देशात गेली. त्या देशाच्या युवराज घोरसेनने तिचे आगतस्वागत केले. स्वतःच बरोबर घेऊन जाऊन त्याने तिला आपल्या देशातील वैचित्र्यपूर्ण व आकर्षक स्थाने दाखवली. या अवधीत दोघांच्याही मनात प्रेमभाव अंकुरित झाला

थोड्या दिवसांनी चन्द्रमती स्वदेशी परतली. त्यानंतर काही दिवसांनीच तिच्या पित्याने कल्पेष्टा स्वयंवरासाठी घोरसेनकडे जाहीरपणे पाठवले. तो स्वयंवरासाठी जाण्याची तयारी करीत असतानाच एक ह्मकट अुधे राहिले.

घोरक नावाचा एक बनशाली राक्षस होता. तो मांजिकही असून एका वाट जंगलात प्हात असे. जंगलात प्रवेश करणाराची सैर नसे तो जिवंत परतणे केवळ अशक्यच असे या राक्षसाने

चन्द्रमतीचे अपहरण करून तिला आपल्या जंगलात नेले. कल्पेष्टा अपहरणामुळे त्रिरूप राजा दुःखी झाला त्याला आपल्या समर्थते बद्दलच जास्त वाईट वाटले.

घोरक सारख्या बलशाली राक्षसाशी लढण्याची हिंमत घोरसेनने एवढी कधीच केली नसती परंतु आता परिस्थिती भिन्न होती. चन्द्रमतीवर त्याचे अपरिमित प्रेम असल्याने, तिच्यावाचून जिणे त्याला आता निरर्थक वाटू लागले होते. त्यामुळे त्याने घोरकशी सामना घ्यायचे ठरवले. आपल्या आईवडिलांची मनाई न जुमानता तो त्या वाट अरण्याकडे निघाला. तेथे त्याला काही अन्य राजकुमारही भेटले.

ते राजकुमारही चन्द्रमतीला राक्षसाच्या पंज्यातून सोडवण्यासाठीच तेथे आले होते. त्या स्रायानी बरण्यात पावून ठेवताच घोरकने त्यांना आपल्या मजबुत्ताने पाली, वेडूक अन्

बगळ्यांच्या रूपात बदलून टाकले. अन् त्यांना तो म्हणाला, "तुम्ही सर्वजण तांबडलोब या जंगला बाहेर निघून जाल, तरच तुम्हाला तुमचं पूढ रूप प्राप्त होईल."

ते सारेजण धावाधाव करून जंगलाबाहेर निघायचा प्रयत्न करू लागले. हे सारे राजकुमार वर्षभर जंगलाच्या प्रवेशद्वारीच राहिले; कारण त्यांना राक्षसाची आज्ञा होती की, त्यांनी अशा प्रकारे दुस्साहस करून जंगलात शिरू. पहणाऱ्यांना आपली हकिक्कत सांगून, तेथून धरत पिराळावे.

राजकुमारानी वीरसेना सांगितले, "या भूमीवरील कोणाही व्यक्तीत घोरकला सामना देण्याची शक्ती असणे केवळ अशक्य त्याच्या

तांबडीतून जिवन्त सृष्टण, हेच मोठं भाग्य, त्यापेक्षा चन्द्रमतीला विसरून परत फिर, हेच बरं."

पण वीरसेन त्यांनी म्हणाला, "तुमच्यात अन् माझ्यात एकच मुख्य फरक आहे. तुम्हाला वाटतंय, की जिवन्त राहिलोय हेच खूप. पण चन्द्रमतीचाचूनमी जगूच झळित नाही, अशक्य आहे मला ते. तेंव्हा तिच्यासाठी मी घोरककडे जाणारच." अन् पुढेजाऊन त्याने जंगलात प्रवेश केला.

ते जंगल आकाशाला स्पर्श करणाऱ्या अच अच वृक्षांनी अन् काटेरी झाडांनी भरलेले होते. परन्तु पोरनेमला फार जांत शिवावे लागलेच नाही. कुणीतरी माणू येऊन आपले डोळे झाकल्यासारखे त्याला वाटले. त्याने खूप प्रयत्न केला, डोळ्यावरचे आवरण हटव्यावर त्याला आपल्यासमोर कुठ शरीराचा कोणीतरी अुभा आहेत दिसले. त्याचे डोळे जणू जग ओकत होते; केस काटेरी झुडुपासारखे अुघे दिसत होते.

तो दृढकाय म्हणाला, "माझ नाव घोरक. अरण्याबाहेरच्या राजपुत्रांनी तुला सावधानीचा इशारा देऊनही तू जात येण्याचं साहस केलेल दिसतंयस. तूचं धाडस स्तुत्यच आहे, मला माळून टाकायची हिम्मत आहे तुज्यात?" अन् तो हसू लागला.

त्याच्या या धमकीत जराही विचलित न होता वीरसेन म्हणाला, "मी तुला मारण्यासाठी आलेला नाही. चन्द्रमतीवर माझ प्रेम आहे

तिला वाचवायला आलोय मी."

"ह 'तुझ प्रेम प्राण घेईल तुझे, मुकाट्यानं निघून जा इथून. तुला काहीही करणार नाही मी." त्याला आश्वासन देत अघोर म्हणाला.

"मला चन्द्रमतीच हवी. तिच्यावाचून पाण तरी कज्जाला हवेत?"

दृढस्वरात वीरसेन म्हणाला त्याच्याकडे कीतुकभरल्या दुष्टीने पहात अघोर म्हणाला, "इतकाच तुझा मिश्रय प्रभेल, तर एक अुपाय सुचवतो मी. चन्द्रमती मिळेल तुला, त्यासाठी अुकळत्या तेलात स्नान करावं लागेल तुला. तुझी तयारी आहे की नाही, याचा विचार कर. 'नाही' म्हणालस तर मी मवानं तुझा वेडूक करीन एखाद्या लाप तुला गिळण्यापूर्वीच तुला जंगलाबाहेर पाडून गेलं पाहिजे. नंतरच तुला

पुन्हा स्वतःच रूप मिळेल."

"मी अुकळत्या तेलात स्नान करीन." वीरसेन अुत्तरला. त्याला आपल्या हातात अुचलून घोरक जालुलायला. एका ठिकाणी एक खूप मोठा कुल्हय्या जळत होता अन् त्यावर एका मोठ्या कढईत तापणाऱ्या तेलातून घूर निघत होता. चुल्याजबळ जाऊन घोरकने वीरसेनला ते अुकळते तेल दाखवले.

"नोट विचार कर. हे धाडस करणार तू? का आपला वेडूक बनून संघी प्यायची तयारी आहे तूमी?" घोरकने विचारले.

"मी प्रथमच सांगितलंय. मी माफल बालण फिरवणार नाही." दृढस्वरात वीरसेन वेधडव अुत्तरला.

घोरकने त्याला तांबडलोब कढईत टाकले

बस, त्याचे शरीर एकदम भाजू लागले. सूप वेदनेने तो एकदम ओरडला.

निश्चिन्तपणे घोरकने कढईत धाकून पाहिले. तळायता टाकलेल्या भेडीप्रमाणे वीरसेन तडफडत होता! लगेचच तो निर्जीव होऊन वर तरंगू लागला. घोरकने ताबडतोब कसल्याशा मन्वाचा अुच्चार केला आणि तेथेसा पुरेहा अन् तो कढई वगैरे सर्व अदृश्य होऊन वीरसेन आपल्या वेहमीच्या रूपात तेथे अुधा राहिला.

संतुष्ट होऊन घोरक डोके हलवत राहिला. नन्तर तो म्हणाला, "तू अजूनही निवृत्त आहेस; यण तीन दिवस तुला पुन्हा असंच स्नान करावं लागेल, मगच चन्द्रमतीला मिळवायचा

अुपाय मी समोन तुला. ही ओखिम पत्करायची तयारी असेल तर बोन. अजूनही वेळ आहे. नाहीतर आपला वेडूक बनून निघायला तयार हो."

"कोणत्याही परिस्थितीत चंद्रमती मला हवीच. तू मला तो अुपाय सांग." जराही पर्वा न करता वीरसेन बोलला.

त्याची स्तुती करत घोरक म्हणाला, "राजकुमार, आजपर्यंत कोणत्या ही राजपुत्रानं असं धाडस केलेलं नाही. ज्याच्या साठी तू आपले प्राणही पणाला लावत वाहेस, ते हे 'प्रेम' म्हणजे आहे तरी काय? मला तर काहीच समजत नाहीय. अर्थात् तो एक अुत्तम भावनाच असली पाहिजे. आता चन्द्रमती मिळवण्याचा अुपाय सांगतो मी तुला. जरा लक्षपूर्वक ऐक."

"मा जमलाच्या दुसऱ्या बाजूला घोरकी नावाची एक राक्षसी आहे. बल-परक्रम आणि शक्ती या सर्व बाबतीत ती माझ्या कबोबरीचीच आहे. तिच्याजवळ एक अद्भुत असे कुंकू आहे. ते तू मला आणून दिलेस, तर मी चन्द्रमतीला सोडून देईन."

"त्या कुंकूचं असं काय वैशिष्ट्य आहे? हे जे काम तुला शक्य सासे नाही, ते मला कसं जमू शकेल?" वीरसेनने विचारले.

"ऐक तर," घोरक सांगू लागला, "माझ्याजवळ एक अद्भुत इजी आहे. त्यात ते कुंकू भरून मी आपल्याजवळ ठेवून, तर

जगातली कोणतीही शक्ती माझ्या एका केसालाही धक्का लावू शकणार नाही. त्या घोरकीलाही माझ्यासमोर मान तुकवावी लागेल, माझी प्रत्येक आज्ञा पाळावी लागेल. घोरकीजवळचं ते कुंकू मिळवणं काही सोपं नव्हे. तिच्यानिवासात प्रवेश मिळवणंच मुळात कठीण आहे. अुकळत्या तेलातलं दुःख जो सहन करू शकेल, त्यालाच तेथे प्रवेश मिळवणं शक्य आहे. तेसाहसमी स्वतः करू घजत नाही, असा कोणी साहसी, शक्तिमान व्यक्ति चन्द्रमतीला सोडवायला येईल या आशेनच मी तिचं अपहरण केलं. आता सांग, घोरकीच्या घरात प्रवेश करायचं धाडस करशील तू? देशील मला ते कुंकू आणून?"

वीरसेन अुत्तरला, "मी स्वतः कडून पुरेपूर

प्रयत्न करीन."

"घोरकी रोज रात्री मानवरूपात आपल्या शय्यागारात झोपते. मी त्यावेळी तुला तिथे पोचवीन. मी जी मुळी तुला देईन, तो तू तिच्या डोक्यावर ठेव; म्हणजे ती मरून जाईल. तिच्या अुशीखाली तुला ते कुंकू मिळेल बघ." घोरकने माहिती दिली.

घोरकने दिलेली मुळी आपल्या वस्त्रात वीरसेनने लपवून ठेवली. नंतर त्याच्या सांगण्यानुसार त्याने आपले डोळेही बन्द करून घेतले. क्षणभरानन्तर त्याने जेव्हा डोळे अुघडले, तेव्हा आपण एका विचित्रशा पलंगाजवळ आहोत असे वीरसेनला आढळले. त्या पलंगावर एक असाधारण सुन्दर अशी स्त्री गाढ झोपलेली त्याला दिसली. होच घोरकी आहे - असे

अपकार करावाला वाटा असेल, तर ते कुंकू पू मत्त देऊन टाक.”

त्याचा सद्गुण पाहून संतुष्ट झालेली घोरकी वीरसेनला म्हणाली, “राजकुमारा, तुला कुंकू दिवने, तर तू ते घोरकला देशील. मग तो मला नक्कीच आपली वासी बनवून ठेवील. त्यापेक्षा तुच मला एक मदत कर. मीही तुला एक मुठी देईन. रात्री तो जेव्हा मानवरूपात ओपेल, तेव्हा तू त्याला मारून टाक अन् ती दबी मला आणून दे. तुला चन्द्रमती मिळेल, अन् मला सर्व शक्ति प्राप्त होतील. अन् अशा या सर्वशक्तिमान् घोरकीची कसलीही मदत, तुला केंव्हाही मिळत राहील. तुझा दुहेरी फायदाच होईल.”

पण आपले डोकें नकारात्मक हलवून वीरसेन म्हणाला, “या जगात स्त्री अन् पुरुषाला एकमेकांची परस्पर संगत आवश्यक असते. तुम्ही दोघे लग्न करून दंपती बनाल, तर महाशक्तिमान् बनाल. मी अकळत्या तेलात स्नानाला तयार का झालो? चन्द्रमतीचं प्रेम मिळवण्यासाठीच ना? तू घोरकवर प्रेम कर अन् कुंकू त्याला देऊन टाक. ज्या घोरकला तुझ्या शक्ति मिळवाव्याशा वाटत आहेत, ज्याला महाशक्तिमान् बनावची इच्छा आहे, तो घोरक तुझं प्रेम मिळालं, तर तुझ्यासमोर झुकेल. मी अगदी पैजेवर सांगतो, की प्रेमात अशी शक्तीच आहे.”

घोरकीला वीरसेनच्या या बोलण्यात तथ्य आहेसे वाटले. बुशोबालची कुंकूवाची पुडी

त्याला देत तो म्हणाली, “मी घोरकशी नसाला तयार आहे. त्यासाठी माझ्या बतीने ही भेट तू त्याला दे.”

घोरककडे जाऊन वीरसेनने त्याला घडलेली सारी हकिकत सांगून म्हटले, “घोरकीशी विवाह करून तू सुखी होशील. कितीही शक्ति मिळाल्या, तरी या सुखापुढे त्या सगळ्या तुच्छ आहेत, मुख्यहीन आहेत. त्या शक्तीमुळे तुझं जीवन अत्यंत सुखमय वनून राहील.”

घोरकला जेव्हा कळलं, की घोरकीने ते अद्भुत कुंकू आपल्याला भेट म्हणून अक्षिस दिलेय, तेव्हा त्याला फार आनन्दवाटला. त्याने चन्द्रमतीला वीरसेनच्या सुपूर्त करून दोघांना सुरक्षित जंगलाबाहेर आणून सोडले.

जंगलाबाहेर बुध्या असणाऱ्या राजकुमारांना सर्वहकिकत कळली. पण त्यांनी झुलट वीरसेनला दोष देत म्हटले, “घोरक अन् घोरकी अत्यंत दुष्ट आहेत. आता तर कुंकू अन् दबी दोन्ही एकत्र आलेय. तेव्हा आता साऱ्या जंगला वासच वास होईल. तुला त्यांना मारून

टाकायची चांगली मिळालेली मंघी वाया घालवलीस. तू फक्त आपला स्वार्थ तेवढा पाहिलास. तुला आपलीच तेवढी विन्ता आहे, दुसऱ्यांची मुळीच पर्वा नाहीय.”

यावर हसून वीरसेन म्हणाला, “प्रेमाला द्वेष कधीच ठाभूक नसतो. केवळ चन्द्रमतीचं अपहरण करण्यापलिकडे त्यानं कुणाचं काही तुकसानही केलं नाही. माझ्याबाबत तर घोरकनं किती औदार्य दाखवलंय! त्यांच्यामुळे आपल्याला काही त्रास होईल, तें आपले शत्रू आहेत अशी कल्पनाच का करता तुम्ही? असल्या कल्पनेने आपण झुलट आपल्याच पायावर धोंडा पाहून घेत आहोत.”

त्याचे बोलणे ऐकून त्या राजकुमारांना स्वतःची लाज वाटली. लवकरच वीरसेन व चन्द्रमती यांचा विवाह थारामाटाने साजरा झाला. विवाहाला घोरक-घोरकीही आले होते. अन् ‘विश्वशान्तीसाठी प्रयत्न करणारांना आपण नेहमीच मदत करू’ असे आश्वासन त्यांनी दिले.

परिपूर्ण मानवता

विक्रमपुरच्या राजाचा आकस्मिक देहान्त झाला. म्हणून लहान असतानाच राजकुमाराचा राज्याभिषेक झाला. लोकांसंबंधी अनुभव व ज्ञान नसलेल्या राजकुमाराला राजगुरू म्हणाले- "ज्याला आदर्श राजा व्हायचे असेल, त्याला कोणत्या माणसात किती मानवता आहे कळले पाहिजे. जसजशी आवश्यकता पडेल, आणि मला वेळ असेल, त्यानुसार मी तुला समजाऊन सांगेन."

एक दिवशी एक बौद्ध राजाजवळ येऊन म्हणाला- "महाराज, मी जंगलातून जखत होतो, तेव्हा माझ्या पायात एक काटा बसला. मी जेव्हा लंगडत चालू लागलो तेव्हा एक माणूस धावत माझ्याकडे येऊन म्हणाला- "वाघ येतोय, पटकन कुठे तरी लप." मला सावध करून तो स्वतः एका झाडावर चढून बसला. मी दुसऱ्या एका झाडावर चढलो, थोड्याच

वेळात डरकाळ्या फोडत वाघ त्याच वाटेने आला आणि गेला. नंतर आम्ही दोघेही झाडांवरून खाली उतरलो नि आपापल्या वाटेने चालू लागलो."

या योद्ध्याने ज्या माणसाची थोड सांगितली, त्याच्यात एक चतुर्थांश मानवता आहे. त्याने दुसऱ्याला सावधान केलं की वाघ येत आहे. पण त्याच्या संरक्षणाबाबत काही विचार केला नाही. स्वतः स्वार्थी बनून झाडावर चढून बसला एकटाच!" राजगुरूने सांगितले.

असाच एकदा एक दुसरा योद्धा आला आणि त्याने एक घटना ऐकवली.

एका अनाथ गरीबाला सायला मिळालं नाही. भुकेने व्याकुळ होऊन गेला. एका श्रीमंताच्या घरासमोर तो मूर्च्छित होऊन पडला. श्रीमंताने त्याला अन्न दिलं आणि

आपल्याकडे नोकरी पण दिली, एक दिवशी हा श्रीमंत माणूस आपल्या नोकराला मारहाण करीत होता. रस्त्याने जाणाऱ्या एका माणसाने विचारलं- "का हो असं मारताय सला?"

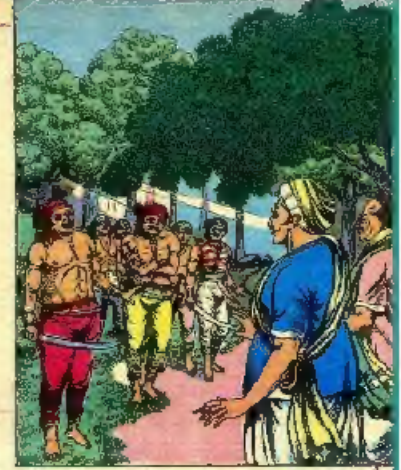
"भुकेने व्याकुळ होऊन बेधुद्धावस्थेत जेव्हा हा माझ्या घरासमोर पडला होता, तेव्हा यासा सायला मी अन्न दिलं. याच्याकडून मी पच ही जिव्ह वेतलंय की जिवंत असे पर्यंत हा माझी सेवा करीन, एकनिष्ठ नोकर बनून राहीन. ज्या माणसाला मी खरेदी केलंय, त्याला मी मारलं तर तुझं काय गेलं त्यात?" रस्त्यावरून जाणाऱ्या माणसाने ते पत्र मागवलं. वाचून त्याने ते फाडून टाकले. तो त्या गरीब माणसाला म्हणाला- "आजपासून तू स्वतंत्र आहेस. तुझी गुलाबगिरी संपली." असं सांगून तो आल्या वाटेने निघून गेला.

राजगुरूने राजकुमाराला समजावलं- "रस्त्याने जाणाऱ्या या माणसात पन्नास टक्के मानवता आहे. थोडी अधिक मानवता असती तर त्याने त्याला नोकरी लावून दिली असती."

"त्या श्रीमंत माणसाबद्दल आपलं काय म्हणणं आहे?" राजकुमाराने विचारले.

राजगुरू म्हणाला- "त्याच्यात तर जरा सुद्धा मानवता नाही. नररूपातील राक्षसच तो!"

एकदा राजसभेत दोन व्यापारी आले. त्यांची स्थिति फार केविलवाणी होती. काही मूल्यवान वस्तु घेऊन ते रस्त्याने चालले होते, तेव्हा त्यांना चोरांनी गाडलं, चोरांच्या सरदाराने त्यांना

थांबवीत म्हटले- "अरे मूर्खानो, जर अशा लोकांना आपण मारून टाकलं, तर मग लुटपार कोणासा? आपला धंदा कसा चालेल?" चोरांच्या सरदाराने त्यांना वाट-खर्चासाठी प्रत्येकी दोन-दोन रुपये दिले.

आता राजगुरूने सांगितले- "चोरांच्या सरदारात तीन चतुर्थांश मानवता आहे. संपूर्ण मानव बनण्यात त्यांचा धंदा आड येतो आहे."

एक दिवशी एक अधिकारी दोन माणसांना राजकुमारासमोर घेऊन आला, एक श्रीमंत होता नि दुसरा गरीब.

अधिकार्याने निवेदन केले- "महाराज, या श्रीमंत माणसाने या गरीबाला पाण्यात डोकून दिले आणि नंतर तो स्वतः ही पाण्यात पडला.

मी जेव्हा जवळ गेलो, तेव्हा दोघेही किनाऱ्यावर आलेले होते.”

राजाने श्रीमंत माणसाला विचारले- “या बिचाऱ्याला तू पाण्यात का बरे ढकलतसं?”

श्रीमंत म्हणाला- “महाराज, मी या माणसाशी आणखी ही धनेक प्रकारे त्रोटकेलेला आहे, सगळं सविस्तर सांगतो आपल्याला. हा माझा शेजारी आहे, गरीब आहे, असहाय्य आहे. मी याचं घर हडपलं. माझ्या धूर्तपणाची हा सर्वत्र जाहिरात करीत सुटला. जेव्हा मी पाहिलं की हा माझी खूपच नाचकी करतो आहे, तेव्हा मी याच्या घराला आग लावून दिली, जेव्हा याबद्दल मला जाब विचारण्यात आला, तेव्हा मी साफ सांगितलं की याच्याच असावधानीमुळे घराला आग लागली. आज मला हा नदीच्या किनाऱ्यावर भेटला, तेव्हा म्हणाला- ‘तुम्ही माझा सर्वनाश केला!’ यावर मी रागावलो आणि याला पाण्यात ढकलून दिलं. पडताना याने मला ही पकडलं. त्यामुळे याच्या बरोबरच मी ही पाण्यात पडलो. मला पोहता येत नाही, त्यामुळे

मी जेव्हा गर्टागळ्या लाऊ लागलो, तेव्हा यानेच मला जबाबले आणि किनाऱ्यापर्यंत आणले. माझ्या पोटात शिरलेलं पाणी याने काढून टाकलं नि माझे प्रश्न वाचवले.”

राजाने राजगुरूच्या सल्ल्याने श्रीमंत माणसा कडून गरीबाला नुकसान-भरपाई घेववली. त्याला दुसरी कोणती ही शिक्षा दिली नाही.

आता राजगुरू राजाला म्हणाला- “पाहिलं, हा गरीब माणूस एक परिपूर्ण मानव आहे. म्हणूनच त्याने श्रीमंताच्या स्वभावात योग्य तो बदल घडवून आणला. जे संपूर्ण माणूस नसतो तो दुसऱ्याच्या स्वभावात बदल घडवून आणून त्याच्यात मानवतेचा संचार करू शकत नाही.”

राजगुरूने प्रत्यक्ष श्रटनांच्या उदाहरणांनी राजाला दाखवून दिले की मानवता ही काय वस्तू असते. राजगुरूने राजाला अनेक प्रसंगातून गाना विषयांचे उपयुक्त ज्ञान दिले. त्यामुळे राजाला आपल्या देशाचे शासन उत्तम रीतीने करता आले.

बहुरूपा वसंधरा

दुर्मिळ पोपट

पोपटांमध्ये ‘हिरामण’ जातीचा पोपट आता कवित्तच दिसतो. या पोपटाचा कंठ फार मधुर असतो, तो माणसाच्या बोलण्याचे सुरुच अनुकरण करतो, मॅगेल शब्दसंज्ञा हुमायूँने जेव्हा मद्रास शहराच्या कोशान किल्ल्यावर त्याचा मिळवला तेव्हा त्याला बोव्याच्या पिंजऱ्यात ठेवलेला एक पोपट हो मिळाला. रूपासान ही बहादूर शाहाचा माणूस होता. त्याने हुमायूँवरला मंदत केला. हुमायूँने जेव्हा किल्ला तोडायत येतला तेव्हा रूपासान तेथून निघाला, त्याला पाहताच हा ‘हिरामण’ पोपट ‘अंठखोर! अंठखोर!’ म्हणून जोरजोराने जोरठू लागला. पक्षीकळाचे सुसंमिद्ध तज्ज्ञ डॉ. सर्वोम अग्नी म्हणतात- ‘हा पोपट योद्धा वेळाच मनुष्याच्या बोलण्याचे अनुकरण करतो,’ परंतु जाता या जातीचे पोपट दुर्मिळ होत चालले आहेत ही मोठ्या दुर्भाग्याची गोष्ट आहे. मध्य प्रदेशातील किल्ल्यांच्या आसपास राहणारे केहाडिया जातीचे लोक या पोपटांना पाहताच त्यांच्यावर जाळे टाकतात व त्यांना पकडतात.

सोनेरी रंगाचे माकड

प्रीत वर्मानी पश्चिम बंगाल मधील अल्पायुषीच्या जवळच्या एका गावात सोनेरी रंगाचे एक माकड दिसले. त्याला गाहताच ‘दयवर प्रोजेक्ट’च्या लोकांनी त्याला पकडले. आसाम मधील मानस प्राणी-संश्रालयात त्याची रवानगी करण्यात आली, संवत्सर्च दुर्मिळ होणाऱ्या प्राण्यात हा ही एक आहे.

मुफने नृत्य

ब्रिटिश वेस्टील सुमारे ७५,००० सागरी पक्षी मुफने मेले असे समजले. ब्रिटिश वेस्टील पूर्वी समुद्री किनाऱ्यावर हे पक्षी बहु-संख्येने गावे पकडत बात. आता या भारांची संख्या फारच कमी झाली. त्यामुळे यांना सायलर मासे मिळेनासे झाले. केवळ पेटलेझ वेटात ५०,००० पक्षी मेले असे सांगण्यात येते. यष्टील स्पुलमोट, पाल्ट, रथानेट विल्ट व पफिन्त गावाच्या पक्षांची संख्या तर जाता फारच घटली आहे.

